

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ที่ส่งผลต่อคุณภาพงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้นำเสนอตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4
 - 1.1 ความหมายของหลักอิทธิบาท 4
 - 1.2 ความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4
 - 1.3 องค์ประกอบของหลักอิทธิบาท 4
 - 1.4 การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4
2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพงานวิชาการของสถานศึกษา
 - 2.1 ความหมายของงานวิชาการ
 - 2.2 ความสำคัญของงานวิชาการ
 - 2.3 ขอบข่ายของงานวิชาการ
 - 2.4 คุณภาพงานวิชาการของสถานศึกษา
3. บริบทสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยในประเทศ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4

ความหมายของหลักอิทธิบาท 4

หลักอิทธิบาท 4 ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ในวินัยปิฎก สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก ได้ให้ความหมายว่า คือหลักแห่งความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งภิกษุ นั้น ในการนิยามความหมายของหลักอิทธิบาท 4 ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่าง ๆ ไว้ดังนี้

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (2561 : 13-14) ได้กล่าวถึงความหมายของอิทธิบาท 4 ในหนังสือชื่อเรื่อง การเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน ว่า อิทธิบาท 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นสิ่งซึ่งให้ถึงความสำเร็จ หรือหนทางแห่งความสำเร็จมี 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา กล่าวคือ ฉันทะ คือ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งที่ทำ รักงาน รักเป้าหมาย รักจุดหมายที่พึงปรารถนา รักวัตถุประสงค์ของงานนั้น วิริยะ คือ มีความพยายามและความเพียร จิตตะ คือ เอาใจใส่ในสิ่งนั้น ๆ วิมังสา คือ ความไตร่ตรองสอบสวนพิจารณา หรือหมายความว่า เข้าใจได้ โดยง่ายว่า มีใจรัก พากเพียรทำ เอาใจใส่ฝึกฝน ใช้ปัญญาสอบสวน นี่เป็นอิทธิบาท 4

สนอง วรอุไร (2560 : 97) ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือ หลักสูตรความสำเร็จในชีวิต ตามที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า จิตใจนั้นเป็นรากฐานของสิ่งทั้งปวง จิตใจย่อมจะประเสริฐกว่า สิ่งทั้งปวงทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงทั้งหลายจะสำเร็จได้ด้วยจิตใจ เหตุนี้ความสำเร็จจึงขึ้นอยู่กับจิตใจเป็นสำคัญ หากเราตั้งใจ ไม่ว่าเราจะต้องทำอะไร กำหนดจิตใจไว้ให้มั่นคงแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างจะสำเร็จ ได้สมใจปรารถนา การทำอิทธิบาท 4 ให้ถึงขั้น คือ ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยใจที่มีความรัก ด้วยใจที่มีความ พากเพียร ด้วยใจที่มีการจดจ่อและใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างสม่ำเสมอ แล้วความสำเร็จจะไม่หนีไป ไหน

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต) (2559 : 160) ได้กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธ ศาสน์ ฉบับประมวลธรรมว่า อิทธิบาท 4 หมายถึง เครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย 1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือ ปรารถนาจะทำในสิ่งนั้น ๆ หรือความ ต้องการที่จะทำในสิ่งนั้น ๆ อยู่เสมอและอยากทำให้ได้ผลอย่างดียิ่งขึ้นไป 2) วิริยะ (ความเพียร) คือ ความอดทน พยายาม ขยันขันแข็ง และไม่ทอดทิ้งที่จะทำสิ่งนั้น ๆ 3) จิตตะ (ความคิด) คือ เอาใจ ใส่ฝึกฝน ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่าน ลับสน และเลื่อนลอยไปด้วยการตั้งจิตตั้งใจรับทราบในสิ่งที่ทำและทำ สิ่งนั้น ๆ จากความคิด และ 4) วิมังสา (ความไตร่ตรอง) หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้สติปัญญา ใคร่ครวญ พิจารณา หาเหตุและผล ตรวจสอบและตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการคิดค้น วางแผน วัดผล หาวิธีปรับปรุงและแก้ไข เป็นต้น

บุญมี แทนแก้ว และคณะ (2551 : 154) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักอิทธิบาท 4 ไว้ว่าเป็นธรรมอันเกี่ยวกับทางแห่งความสำเร็จ สามารถปฏิบัติงานได้ผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ เรียกว่า อิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งนั้น ๆ วิริยะ คือ มีความเพียรประกอบในสิ่งนั้น จิตตะ คือ การเอาใจใส่ในสิ่งนั้น ๆ ไม่วางธุระ วิมังสา คือ การหมั่นพิจารณาตรึกตรองเหตุผลในสิ่งนั้น ๆ

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2549 : 30) ได้กล่าวในหนังสือ การงานที่เป็นสุข ว่าอิทธิบาท 4 คือ บทบาทของธรรมะ กล่าวคือ จะมีฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา ที่เรียกว่า อิทธิบาท 4 นั้น จะต้องต้องมีและมิโดยไม่รู้สีกตัว คนที่ทำงานยอมทำงานด้วยความพอใจ ความขยันหมั่นเพียร ความเอาใจใส่ครุ่นคิดอยู่เสมอ นี้เรียกว่า เขามีอิทธิบาททั้ง 4 ประการอยู่ โดยไม่รู้สีกตัว

พระพรหมมงคลาจารย์ (หลวงพ่อบุญญานันทภิกขุ) (ม.ป.ป. : 60) ได้กล่าวถึงหลักอิทธิบาท 4 ในหนังสือชื่อว่า งานคือชีวิต ชีวิตคืองานบันดาลสุข ว่า อิทธิบาท 4 เป็นขั้นแห่งความสำเร็จ เกี่ยวกับการปฏิบัติกิจกรรมทุกอย่าง ได้แก่ ฉันทะ คือ พยายามที่จะทำ วิริยะ คือ เพียรพยายาม ไม่ย่อท้อ ในการทำสิ่งนั้น ๆ ไม่กลัวต่ออุปสรรคข้อขัดข้อง เมื่อจะทำก็ต้องตั้งใจทำให้สำเร็จ จิตตะ คือ ไม่ทอดทิ้งธุระ เอาใจใส่ในเรื่องนั้น ๆ จะไปไหน จะทำอะไรก็นึกอยู่ในใจเสมอว่าเรามีหน้าที่ มีกิจที่จะต้องทำ แล้วรีบมาสู่หน้าที่ที่เราจะต้องทำนั้นต่อไป วิมังสา คือ การกระทำงานนั้นต่อไป

สรุปได้ว่า หลักอิทธิบาท 4 หมายถึง หลักธรรมที่เป็นเครื่องนำทางให้ผู้ที่ปฏิบัติตามก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย กล่าวคือ ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่การงาน โดยอาศัยองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ คือ ความพอใจ ความรักในงานที่ทำ วิริยะ คือ ความหมั่นเพียร ความขยัน ไม่ทอดทิ้งในการทำงาน จิตตะ คือ การเอาใจใส่ในหน้าที่และมีจิตจดจ่อกับงานที่ได้รับมอบหมาย และวิมังสา คือ การตรวจสอบส่วนที่ผิดพลาด แล้วนำมาแก้ไขอยู่เสมอ

ความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่มุ่งเน้นความสำคัญในเรื่องของการทำงานให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีคุณภาพ ดังนี้

พัชรวลัย สังข์ศรี (2561 : 1266-1268) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4 ไว้ว่า การบริหารงานให้ประสบความสำเร็จ ต้องอาศัยหลักอิทธิบาท 4 ในการส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานได้ทำงานอย่างเต็มกำลังความสามารถหรือตามศักยภาพของตนเอง ผู้บริหารสถานศึกษาสมควรที่จะประยุกต์ใช้หลักคุณธรรมในการบริหารงาน ซึ่งจะส่งผลไปถึงผู้เรียน จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณภาพ มีความซื่อสัตย์ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งคุณธรรมที่ใช้เป็นหลักในการทำงานที่มีประสิทธิภาพที่สุด คือ หลักแห่งอิทธิบาทธรรม อันเป็น

ธรรมะของพระพุทธเจ้า เป็นธรรมที่สามารถนำพาไปสู่ความสำเร็จและมีความสำคัญสำหรับผู้ปฏิบัติที่ยังต้องมีหน้าที่ มีอาชีพการงานอยู่ในที่นี้จะยกตัวอย่างถึงหลักธรรมที่สำคัญและนำไปสู่ความสำเร็จนั้นคือ หลักธรรมอิทธิบาทธรรม อันประกอบไปด้วย 1) ฉันทะ : มีความชอบ ความรัก ความสุขในงานหรือหน้าที่นั้น ๆ 2) วิริยะ : ปฏิบัติงานอย่างขยัน 3) จิตตะ : เอาใจใส่จดจ่อต่องานนั้น ๆ ทุกขณะจิต จนเกิดสติและปัญญาขึ้นมา และ 4) วิมังสา : มีความรู้จริงเกี่ยวกับงานหน้าที่นั้น ๆ ที่สามารถนำมาปฏิบัติให้เกิดความสำเร็จ

ธัญญ์นิธิ จันทรเหลียง และคณะ (2559 : 15-16) ได้อธิบายถึงความสำคัญของหลักอิทธิบาท 4 ว่าการนำหลักอิทธิบาทมาใช้แล้วความสำเร็จจะเกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามนั้น ไม่ว่างานที่ปฏิบัติอยู่นั้น จะเป็นงานที่มีความซับซ้อน ขนาดใหญ่ หรือมีขนาดใดก็ตาม หรือจะเป็นการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวันก็ตาม ก็สามารถนำหลักธรรมเรื่องนี้มาเป็นหลักได้เช่นเดียวกัน ดังบทความในธรรมะกับชีวิตประจำวันเรื่อง ทางสู่ความสำเร็จที่ได้กล่าวถึงการนำเอาหลักอิทธิบาท 4 นำมาใช้ในการทำงานไว้ว่า ทางที่จะทำให้เราประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ ที่เราต้องการ คือ การนำหลักอิทธิบาท 4 ไปปฏิบัติ ซึ่งอิทธิบาท 4 เป็นหลักคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งงานที่มุ่งเป้าหมายมี 4 ประการดังนี้ คือ

1. ฉันทะ ความพอใจในสิ่งนั้น ประารถนาที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ ไม่ว่าสิ่งที่เราพอใจ สิ่งที่เราปรารถนานั้น จะเป็นสิ่งที่เรากำลังทำอยู่แล้ว กำลังดำเนินการอยู่แล้ว หรือเป็นสิ่งที่เราเพิ่งแต่คิดอยากจะทำ ความพอใจ ชอบในสิ่งนั้น เป็นคุณธรรม ข้อแรกที่จะทำสิ่งนั้นให้สำเร็จได้

2. วิริยะ ความเพียรพยายามที่จะทำสิ่งนั้นอย่างไม่ทอดทิ้ง ไม่ลี้ภัยความตั้งใจ เมื่อชอบในสิ่งนั้น ถ้าเป็นสิ่งที่กำลังทำอยู่ จะต้องทำด้วยความหมั่นเพียรขยัน ใช้ความพยายามทุ่มเททำในสิ่งนั้นให้สำเร็จ

3. จิตตะ ความเอาใจใส่ คิดฝึกลงมืออยู่กับสิ่งที่ทำ ไม่โลเล หนักแน่น มั่นคงในขณะที่กำลังทำงานนั้น ๆ อยู่ เราจะต้องเอาใจใส่ ดูแล และจดจ่ออยู่กับงานที่เราได้ทำ ทำงานด้วยสมาธิ ไม่วอกแวก ไม่สะเพร่า เพราะถ้าเป็นสิ่งที่เราอยากจะทำและมีความปรารถนา เราก็ต้องทุ่มเทมุ่งมั่นเตรียมตัวในทุกวิถีทางที่จะนำพาตนเองไปสู่จุดมุ่งหมายนั้นให้ได้

4. วิมังสา ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาใคร่ครวญ พิจารณา ตรวจสอบ หาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คิดค้นวิธีปรับปรุง แก้ไข ในขณะที่เราทำงานชิ้นนั้น ๆ นอกจากจะทำได้ด้วยความชอบ ทำอย่างต่อเนื่องด้วยความมีสมาธิ พยายาม อุดหนุนอยู่กับสิ่งที่ทำ เอาใจใส่และดูแลงานที่เราทำให้ดีแล้ว เรายังต้องหมั่นเพียรทบทวนดูว่างานที่เราทำอยู่นั้นมีข้อผิดพลาดอะไรบ้าง มีปัญหาสาเหตุอะไรเกิดขึ้นกับงานบ้าง จุดเริ่มต้นของปัญหานั้นมาจากอะไร แล้วเราจะหาหนทางแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร ถ้างานของเราไม่มีความบกพร่อง หรือไม่มี

ปัญหาใด ๆ เราก็ยังจะต้องคิดทบทวน ใคร่ครวญให้ถี่ถ้วนว่า เราจะมีหนทางพัฒนาและปรับปรุงงานของเราให้ดีขึ้นได้ไหม ผลผลิตจะเพิ่มขึ้นอีกได้หรือไม่ มีการวัดผลการทำงานและการวางแผนขยายงานออกไป

ว. วชิรเมธี (2553 : 92) ได้กล่าวถึง การทำงานให้ประสบความสำเร็จตามแนวพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักอริยบท 4 อริยบท แปลว่า หลักพื้นฐานแห่งความสำเร็จหรือทางสู่ความสำเร็จ ประกอบด้วย 4 ประการ คือ

1. นันทะ คือ มีใจรัก ทำงานด้วยใจรักงาน
2. วิริยะ คือ พากเพียรทำ รักที่จะทำ มีความขยันขันแข็ง คือ รักในงาน จะทำให้เรารู้ว่าควรทำงานอะไร ส่วนความขยันจะทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ การทำงานถ้าขาดความขยัน ความชำนาญก็จะไม่เกิด
3. จิตตะ คือ จดจำจ่อจิต หมายความว่า ทำอะไรก็ตามให้เจาะลึกลงไป นำใจลงไปในสิ่งนั้น ให้ลึกซึ้ง มีความจริงจัง มุ่งมั่น และทุ่มเท คนที่ทำงานด้วยการเอาใจใส่อยู่กับงานนั้น คน ๆ นั้นจะประสบความสำเร็จ
4. วิมังสา คือ วินิจจวิชัย ได้แก่ การสังเคราะห์ การวิเคราะห์ และการสร้างสรรค์พัฒนา เมื่อเราทำงานอะไรก็ตาม ให้เริ่มจากการพินิจ พิจารณา วิเคราะห์ สร้างสรรค์พัฒนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านทรงเป็นตัวอย่างของนักวิจัยชั้นเอกของโลกธาตุ พระองค์ท่านทรงสามารถสร้างภูมิปัญญาใหม่ จากเหตุการณ์ที่คนทั้งหลายทั้งปวงมองไม่เห็นว่าเป็นทางมาของปัญญานั้นได้อย่างไร หากเราจำพุทธประวัติได้ก็จะพบว่า สาเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้า เมื่อยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกผนวช ก็เป็นเพราะว่าพระองค์ทรงรู้จักใช้ปัญญาในเชิงสร้างสรรค์ อันได้แก่ การรู้จักคิดเชิงวิเคราะห์

สรุปได้ว่า หลักอริยบท 4 มีความสำคัญในแง่ของการใช้เป็นแนวทางในการทำการงานที่ได้รับมอบหมายให้ประสบผลสำเร็จ ตามจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งผลงานดังกล่าวจะสำเร็จแบบมีคุณภาพ เมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนของหลักอริยบท 4 คือ มีความยินดีและพอใจในการงาน มีความเพียร มีความกล้า มีความอดสาเห ไม่ละทิ้งการงาน มีความเอาใจใส่และมุ่งมั่นในการงาน มีการใช้ปัญญาคิด วิเคราะห์ แก้ไข ปรับปรุงข้อบกพร่อง และพัฒนาการงานได้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป โดยในงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้สรุปองค์ประกอบของอริยบท 4 เพื่อให้เข้าใจง่าย ตามความหมายของท่าน ว. วชิรเมธี ที่ได้ให้ไว้ ดังนี้คือ มีใจรัก พากเพียรทำ จดจำจ่อจิต และวินิจจวิชัย

องค์ประกอบของหลักอริยบท 4

นักวิชาการทางการศึกษาและศาสนาได้กล่าวถึงองค์ประกอบของอริยบท 4 ไว้อย่างน่าสนใจ ดังเช่น

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต. 2565 : 842-844) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ไว้ว่า

1. ฉันทะ หมายถึง ความพอใจ คือ มีใจรักใคร่และพอใจ ฝักใฝ่ในสิ่งที่ทำ และอยากทำในสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ อยากให้งานนั้น ๆ หรือสิ่งนั้น ๆ บรรลุผลสำเร็จ กล่าวคือ การรักงาน และรักเป้าหมายของงาน ถ้าจะกล่าวในทางธรรมถือว่าความใฝ่ใจ ความรัก ความปรารถนาต่องาน ที่เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ของงานนั้น อยากทำให้งานนั้น ๆ ประสบผลสำเร็จตามจุดหมาย เมื่อเห็นสิ่งนั้น ๆ หรืองานนั้น ๆ ที่กำลังเดินหน้าไปสู่เป้าหมาย ก็เกิดความปีติยินดี เกิดความความอึดเฝือกงานที่ทำบรรลุเป้าหมาย ก็มีความชื่นมื่นใจที่มาพร้อมกับความรู้สึกว่าปลอดภัย เบาสบาย เบิกบาน และผ่อนคลาย ถ้าตัวเราสามารถปลูกให้ฉันทะเกิดได้อย่างแรงกล้า เกิดเห็นคุณค่าในความดี ความรัก และความสมบูรณ์ หรือเป้าหมายนั้นอย่างเต็มที่ มนุษย์ก็จะทุ่มเทชีวิตจิตใจให้กับสิ่งนั้น ๆ เมื่อมีรักแท้ก็มอบใจให้ อาจถึงขนาดที่จะยอมเสียสละตนเองเพื่อสิ่งนั้น ๆ ได้ทุกเมื่อ เมื่อฉันทะเกิดขึ้นก็ต้องทำสิ่งนั้นให้ดี ให้เกิดความสำเร็จอย่างดีที่สุด ไม่หวั่นหา อาหาร หรือคิดพะวงต่อสิ่งล่อเร้าหรือผลตอบแทนทั้งหลาย จิตใจก็มุ่งมั่นในการดำเนินสู่จุดหมาย เดินเรียบอย่างสม่ำเสมอ ไม่ส่าย ฉันทสมาธิจึงเกิดขึ้นได้

2. วิริยะ หมายถึง ความบากบั่น ความกล้าหาญ การก้าวไปด้วยใจที่สู้ ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นไหว ต่อความยากลำบากและอุปสรรคที่เห็นข้างหน้า เมื่อเรารู้ว่าสิ่งใดมีค่าควรแก่การเข้าถึง เมื่อวิริยะเกิดขึ้น แม้จุดหมายจะเข้าถึงได้ยาก จะมีอุปสรรคมากมายหรือใช้เวลานานเพียงใด ก็ไม่ย่อท้อ เพราะเห็นว่าเป็นสิ่งที่ท้าทาย อยากเอาชนะ เพราะคนที่มีความพากเพียรก็เหมือนกับมีต้นทุน เมื่อถึงเวลาทำงาน จิตก็จะแน่วแน่ มั่นคง และมุ่งตรงต่อจุดหมาย สมาธิจึงเกิดขึ้นได้

3. จิตตะ แปลว่า ความคิด การจดจ้อง การเอาจิตฝักใฝ่ คือ การมีจิตใจที่คิดจดจ่ออยู่กับงาน ไม่ปล่อยใจให้จิตฟุ้งซ่านไปที่ไหน ถ้าจิตตะเพิ่มมากขึ้นในเรื่องใดแล้ว ถ้าพูดถึงเรื่องงานที่ตนทำอยู่ คนนั้นจะไม่สนใจรับรู้เรื่องอื่นอีก ก็จะมีสมาธิใคร่รู้เป็นอย่างมาก บางทีถึงขนาดหมกมุ่นอยู่กับงานทั้งคืนทั้งวัน ไม่เอาใจใส่เรื่องอื่น ๆ อีกเลย เมื่อมีเรื่องอื่นปรากฏขึ้นใกล้ตัว ทำให้หลายครั้งก็ไม่รู้ตัว เรียกว่า ทำจนลืมกลางวันกลางคืน ลืมนอนลืมกิน การมีใจฝักใฝ่อย่างนี้จะทำให้มีสมาธิเกิดขึ้น เรียกว่า มีจิตตะแนบสนิทในงานที่ทำ มีกำลังมากสำหรับงานนั้น อย่างนี้เรียกว่า จิตตสมาธิ

4. วิมังสา แปลว่า ไตร่ตรองสอบสวน คือ การใช้ปัญญาใคร่ครวญ พิจารณา ตรวจสอบ หาเหตุผล และตรวจสอบข้อผิดพลาดในงานที่ทำ รู้จักหาทางปรับปรุงแก้ไข คิดค้น และทดลอง เหล่านี้เป็นการใช้ปัญญานำพาสมาธิ คนมีวิมังสาเป็นคนชอบคิด ค้นหาเหตุผล ชอบทดลอง เมื่อทำอะไรก็คิดทดสอบพิจารณา เช่น คิดว่าผลที่เกิดขึ้น เกิดจากสาเหตุอะไร ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ผลครั้งนี้

เกิดจากปัจจัยอะไรที่เป็นองค์ประกอบ เป็นเหตุให้จิตแน่วแน่แน่วแน่ดังไปกับเรื่องที่พิจารณา ไม่ฟุ้งซ่านวอกแวก และมีกำลังจึงเรียกว่าวิมังสาสมาธิ

พระครูธรรมธรสุชาติ จิตฺตวโร (2558 : 14) ได้กล่าวถึง อิทธิบาท หมายถึง หลักธรรม ที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้น ๆ ที่เรียกว่า อิทธิบาทหรือธรรมที่ทำให้ถึงความสำเร็จ ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ การมีใจรัก คือพอใจจะทำในสิ่งนั้น ๆ จะทำด้วยความรัก ต้องการจะทำให้ ได้ผลสำเร็จอย่างดีแห่งกิจการหรืองานที่ทำ มิใช่สักแต่จะทำเพื่อให้เสร็จหรือเพียงเพราะอยากได้ผล กำไรหรือรางวัล วิริยะ ความพากเพียรทำ คือ ความขยันหมั่นเพียร กระทำสิ่งนั้น ๆ ด้วยความอดทน เข้มแข็ง พยายาม เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดทิ้ง จิตตะ การเอาจิตใฝ่ฝัก คือ การตั้งจิตตั้งใจรับรู้ในสิ่ง นั้น ๆ ด้วยความคิด โดยที่จะไม่ปล่อยใจให้เลื่อนลอย ฟุ้งซ่าน มีการใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เสมอ ๆ วิมังสา การใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาใคร่ครวญ พิจารณา หาเหตุผล ตรวจสอบ และตรวจตรา ข้อยิ่งหย่อน ข้อเกินเลย และข้อบกพร่อง เป็นต้น ว่าในสิ่งที่ทำนั้น ถ้าไม่รู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

ปิ่นมณี ขวัญเมือง (2557 : 1) ได้กล่าวไว้ว่าการที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิตโดยปราศจาก ภัยอันตรายใด ๆ ตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ต้องอาศัยธรรมภาณิตที่ว่า ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน (อัตตาหิ อัตตโน นาโถ) การที่จะปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองนั้น ต้องอาศัยหลักธรรมในหมวด 4 ที่สำคัญ คือ อิทธิบาท 4 ซึ่งคำว่า อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ ส่วน บาท แปลว่า ทางหรือสิ่งที่ช่วย นำทาง เมื่อรวมกันแล้วจึงหมายถึง ทางแห่งความสำเร็จ เป็นหลักธรรมหรือวิธีการที่คนจะพึงใช้ เพื่อสร้างความสำเร็จในชีวิต ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ 4 ประการ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และ วิมังสา โดยแต่ละองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 มีรายละเอียดดังนี้

1. ฉันทะ (Chanda: will; zeal; aspiration) คือ ความพอใจ ซึ่งในการทำงานหรือทำภารกิจ ใด ๆ ก็ตาม เราต้องมีความพอใจหรือมีความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักในสิ่งที่เราทำและปรารถนา ที่จะทำให้ได้ผลดีเพิ่มขึ้นไป ฉันทะจึงเป็นข้อแรกที่จะทำให้งานหรือกิจการนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

2. วิริยะ (Viriya: energy; effort; exertion; perseverance) ความพากเพียรในการทำงาน หรือ กิจที่ผู้กระทำให้ต้องขยันทำสิ่งเหล่านั้นด้วยความพยายาม ความเข้มแข็ง ความอดทน การเอาเป็นธุระ และไม่ทอดทิ้งในการทำงานหรือกิจการต่าง ๆ นั้นต้องประสบปัญหาและอุปสรรคบ้างไม่มาก ก็น้อย การที่เราจะฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรคเหล่านั้นไปได้ จำเป็นต้องมีความขยันหมั่นเพียร มีความอดทนเป็นที่ตั้ง

3. จิตตะ (Citta : thoughtfulness; active thought; dedication) มีความเอาใจใส่ มีความคิด มุ่งมั่น เป็นการตั้งจิตตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาใจใส่ฝักใฝ่ ไม่ปล่อยให้

จิตใจเลื่อนลอย ฟุ้งซ่าน อุทิศตนให้กับสิ่งที่กำลังทำ ดังนั้นในการทำภารกิจต่าง ๆ เราต้องเอาใจใส่ ตั้งใจแน่วแน่ในสิ่งที่กำลังทำ หรือตั้งใจทำ ซึ่งจะทำงานนั้นบรรลุเป้าหมายในเวลาอันรวดเร็ว

4. วิมังสา (Vimamsa : investigation; examination; reasoning; testing) คือ ความทดลอง ไคร่ครวญ และไตร่ตรอง เป็นการใช้ปัญญาตรวจหาเหตุผล พิจารณาไคร่ครวญ และตรวจสอบ ข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำ มีการวัดผล วางแผน และคิดค้นหาวิธีการปรับปรุง ตรวจสอบสิ่งที่ทำให้ละเอียดถี่ถ้วน เพื่อให้ได้งานออกมาดีที่สุดในที่สุด

พิทุร มลิวลย์ (2540 : 19-20) กล่าวถึงองค์ประกอบของอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะเป็นความรักใคร่พอใจในสิ่งนั้น คือเมื่อทำสิ่งใดด้วยความรักใคร่ ความพอใจในสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นด้วยความไม่เบื่อหน่าย ความเต็มใจในฐะที่กระทำ เรียกว่า เต็มใจ วิริยะ เป็นความเพียรประกอบสิ่งนั้น คือเมื่อทำสิ่งใดก็จะทำด้วยความพยายาม ขยันขันแข็ง หมั่นเพียร เข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น เรียกว่า แข็งใจ จิตตะ ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่ทอดธุระ คือ เมื่อทำสิ่งใดแล้ว ก็จะทำด้วยความรู้จักรัดกุม ทบทวน ไตร่ตรอง ทำด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาไคร่ครวญ ตรวจสอบหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ หรือเรียกว่าเข้าถึงวิมังสา ความหมั่นตรึงตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น เมื่อสิ่งใดทำด้วยความรู้ จักไตร่ตรองรู้จักพิจารณาไคร่ครวญ รู้จักพินิจพิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ หรือเข้าใจ

จึงสรุปได้ว่าอิทธิบาท 4 มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการคือ ฉันทะ เป็นความพอใจ พึงใจที่จะกระทำการงานให้ประสบผลสำเร็จ วิริยะ เป็นความเพียรพยายามที่จะกระทำการงานที่ได้ตั้งใจไว้แล้วว่าจะทำให้สำเร็จ จิตตะ เป็นความเอาใจใส่มีสมาธิที่จะกระทำการงานที่ได้ตั้งใจไว้แล้วไม่หันเหไปทางอื่น และวิมังสา เป็นการไตร่ตรอง พิจารณา ถึงปัญหาที่ประสบพบเจอในการทำงาน เพื่อจะหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น จนการงานนั้นสำเร็จได้ตามความตั้งใจ

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2554 : 1-8) ได้ให้ความหมายของการประยุกต์ไว้ดังนี้คือ

การประยุกต์ หมายถึง การนำบางสิ่งมาใช้ประโยชน์ โดยปรับใช้อย่างเหมาะสมกับสถานะที่เฉพาะเจาะจง บางสิ่งก็นำมาใช้ประโยชน์นั้น อาจเป็นทฤษฎี หลักการ แนวคิด ความรู้เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และนำมาใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยปรับให้เข้ากับบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่อย่างเหมาะสม

การประยุกต์เป็นการนำทฤษฎี หลักการ กฎเกณฑ์ และแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะในศาสตร์สาขาวิชาต่าง ๆ มักมีการประยุกต์ภาคทฤษฎีสู่ภาคปฏิบัติ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้จริงในการแก้ไขปัญหา และการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ เพราะมีความเป็นรูปธรรมมากกว่า

การประยุกต์เป็นการนำสิ่งหนึ่งหรือแนวคิดหนึ่งมาปรับใช้เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง การประยุกต์จึงแตกต่างจากการลอกเลียนแบบ การลอกเลียนเป็นการนำสิ่งที่อยู่ในบริบทหนึ่งมาใช้ในอีกบริบทหนึ่งทั้งหลักการ วิธีการ และรูปแบบ โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมในบริบทที่แตกต่างกัน คนที่คิดเชิงประยุกต์ได้ดีจะสามารถนำสิ่งหนึ่งมาใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างลงตัว โดยคำนึงถึงสภาพความเป็นจริงในขณะนั้น

การคิดเชิงประยุกต์ หมายถึง ความสามารถในการนำบางสิ่งมาปรับใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทสภาพแวดล้อม และเวลาในขณะนั้น เพื่อบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ การประยุกต์อาจทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเต็มศักยภาพ ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ โดยทิศทางใหม่ ทั้งนี้อาจไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ทั้งหมด แต่เป็นการพยายามคิด เพื่อหาทางใช้ประโยชน์ของสิ่งที่มีอยู่มากกว่าเดิม เพื่อใช้อย่างคุ้มค่ามากที่สุด

จึงสรุปได้ว่า การประยุกต์เป็นกระบวนการดำเนินการปรับใช้สิ่งต่าง ๆ ให้เข้ากับบริบทแวดล้อมที่เป็นอยู่อย่างเหมาะสม เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ผู้บริหารสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการ ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่าง ๆ ดังนี้

อมรรัตน์ เตชะนอก และพระมหาพิสิฐ วิสิษฐบุญโญ (2565 : 937) ได้อธิบายถึงการพัฒนาเพื่อการประยุกต์หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารงานวิชาการ ไว้ดังนี้

1. ฉันทะ (Aspiration) ความพอใจ ความเต็มใจในการบริหารงาน การบริหารงานวิชาการ ทั้งการบริหารการเรียนการสอน การบริหารหลักสูตร การบริหารการวัดผลและประเมินผล และการบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการบริหาร เมื่อมีใจรักอยากที่จะบริหารก็เต็มใจที่จะบริหารเพื่อให้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพในการบริหารมากยิ่งขึ้น

2. วิริยะ (Exertion) ความเพียร คือ มานะ อดทน กล้าหาญ ไม่เกียจคร้าน ไม่ทอดทิ้งในการบริหารงานวิชาการ ทั้งการบริหารการเรียนการสอน การบริหารหลักสูตร การบริหารการวัดและประเมินผล และการบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน แม้การบริหารนั้นจะลำบาก มีอุปสรรคต่าง ๆ แม้ต้องใช้เวลามากก็มีความเพียรต่อการบริหารงานอย่างสม่ำเสมอ ถ้าเป็นผู้บริหารไม่มีความพากเพียร หนีซึ่งความลำบากในการบริหาร ผลของการย่อท้อต่อการบริหารก็จะขาดความก้าวหน้าในหน้าที่การงานในที่สุด

3. จิตตะ (Thoughtfulness) คือ การเอาใจฝึกลงมือต่อการบริหาร การบริหารงานวิชาการ ทั้งการบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียนการสอน การบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน และการบริหารการวัดผลและประเมินผล อย่างสม่ำเสมอไม่ลดละ ไม่ทอดทิ้ง ไม่มีใจออกแฉะไป

ในทางอื่น ไม่มีการผัดวันประกันพรุ่ง มุ่งหน้าต่อการบริหารให้ประสบความสำเร็จเอาใจจดจ่อต่อการบริหารงานอย่างเต็มกำลังความสามารถ ผลของการมีจิตตะเอาใจฝักใฝ่ ในการบริหารก็จะทำให้ประสบความสำเร็จ ถ้าผู้บริหารไม่เอาใจใส่ในการบริหาร ผลของการบริหารก็จะเกิดความเสียหาย โดยไม่รู้ตัว หรือรู้ก็อาจจะสายไปเสียแล้ว

4. วิมังสา (Investigation) คือ การไตร่ตรอง ริเริ่มหาเหตุผล ค้นหาหลักการข้อมูลใด ๆ เพื่อนำมาใช้ในการบริหารงานวิชาการ ทั้งการบริหารหลักสูตร การบริหารการเรียนการสอน การบริหารงานวัสดุและสื่อการเรียนการสอน และการบริหารการวัดผลและประเมินผล แก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างไม่หลีกเลี่ยง เพื่อให้การบริหารได้บรรลุลู่ทางไปตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ โทษของการขาดวิมังสา คือ การบริหารงานแบบผิด ๆ ถูก ๆ ขาดความไตร่ตรองหาเหตุผลที่เป็นจริง และถูกต้อง ทำให้สิ้นเปลืองทุน เปลืองแรง และเปลืองเวลาไปกับการบริหารงาน

พระพุทธคุณาภรณ์ (โสภณ โสภณจิตฺโต) และพระอุดมสิทธินายก (มาลัย) (2564 : 227-230) ได้อธิบายถึงการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการ เพื่อการทำการงานให้เกิดประโยชน์สูงสุดและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ นั่นคือ หลักอิทธิบาท 4 กล่าวคือ

1. ฉันทะ คือ ความพอใจ มีใจรักในสิ่งที่กำลังทำและพอใจในจุดมุ่งหมายของสิ่งที่กำลังทำ อยากทำสิ่งนั้น ๆ ให้สำเร็จ อยากให้การทำงานบรรลุถึงเป้าหมาย ที่นี้หมายถึงสิ่งที่ตัวเองพิจารณาเห็นแล้วแน่ชัดด้วยปัญญาว่าเป็นสิ่งที่ประคุณประโยชน์แก่ตัวเองและสังคม และไม่ทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนลำบากหรือเกิดความเสียหายขึ้น เมื่อได้ใช้ปัญญาพิจารณาเห็นสิ่งนั้นว่าเป็นประโยชน์ และไม่มีโทษแล้วนั้น จึงปลูกความเป็นฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งนั้น หลักธรรมข้อนี้เป็นข้อดีที่จะกระตุ้นให้ทุกคน ลงมือทำงานเพื่อให้บรรลุถึงสิ่งที่ตัวเองตั้งใจไว้ด้วยความเพียรและความสามัคคีใจ ว่าเป็นหลักธรรมที่ก่อให้เกิดการเริ่มต้นในการปฏิบัติงาน เพราะเหตุนี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ตรัสเอาฉันทะเป็นอิทธิบาทข้อที่หนึ่ง คือ สิ่งที่ทำให้สำเร็จตามความต้องการ

2. วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม ได้แก่ ก้าวไปใจสู้ แกล้วกล้า บากบั่น ไม่ย่อท้อ อาจหาญ ไม่หวั่นกลัวต่อความยากลำบากและอุปสรรคที่พบ ถ้าวิริยะเกิดขึ้นแก่คนนั้นแล้ว แม้ว่าจุดหมายนั้นจะดำเนินไปให้ถึงยากลำบากสักเพียงใดหรืออาจต้องใช้เวลายาวนาน เขาก็จะไม่ท้อถอย ไม่ย่อท้อต่อการกระทำ มีใจเข้มแข็งในการทำงาน ไม่ท้อแท้ต่อความลำบาก ไม่ท้อถอยต่อความยาก ดัดจริต มีใจกล้าหาญเด็ดเดี่ยวในการกระทำสิ่งที่ตั้งใจ ไม่ทำ ๆ หยุด ๆ ไม่รวนเรจับจด ทำติดต่อกันไปนี้เป็นเรื่องของความขยัน

3. จิตตะ แปลว่า เอาใจฝักใฝ่ มีความคิดจดจ่อ ได้แก่ การมีจิตจดจ่อผูกพันอยู่กับงานนั้น ๆ ไม่ปล่อย ความมีใจจดจ่อฝักใฝ่เช่นนี้ย่อมทำให้สมาธิเกิดขึ้น คนเราเมื่อมีความต้องการสิ่งใดก็จำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่ละเลยเพิกเฉยหรือทอดธุระเสีย เอาใจใส่ต่อสิ่งนั้นอย่าง

จริงจัง มีความผูกพัน หมายมั่นหรือมุ่งอยู่ในสิ่งนั้นตลอดเวลา เช่นนี้ย่อมได้รับความสำเร็จสมประสงค์เสมอ

4. วิมังสา ความไตร่ตรองสอบสวน ได้แก่ การใช้ปัญญาตรวจตรา พิจารณา ไคร่ครวญหาเหตุผล คนที่มีวิมังสาจะชอบหาเหตุผล ชอบสอบสวนทดลอง เมื่อทำกิจกรรมใด ๆ อยู่ ก็คิดพิจารณาไปต่าง ๆ ว่าจะทำงานอย่างไร หรือกำลังทำธุรกิจการทำงานเรื่องใดอยู่ ก็ต้องหมั่น ตรិตรองพิจารณาเหตุผลในการทำงานนั้น พระพุทธองค์ก็ได้ตรัสสอนไว้ว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว อธิธิบาท 4 อย่างนี้ จะเกี่ยวพันกันและมักมาด้วยกัน เช่น เกิดฉันทะมีใจรักแล้วก็ทำให้พากเพียร เมื่อพากเพียรแล้วก็เอาใจจดจ่อใฝ่ใจอยู่เสมอ และเปิดช่องให้ใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรอง

กุลลิตา มะลิวัลย์ และคณะ (2564 : 9) ได้อธิบายถึงแนวทางการประยุกต์ใช้ทักษะการบริหารตามหลักอภิธิบาท 4 ไว้ดังนี้ 1) ด้านฉันทะ คือ ควรรักและพอใจทำงานตลอดเวลา 2) ด้านวิริยะ คือ ควรพยายามหาข้อมูลนำมาวิเคราะห์โดยใช้เทคโนโลยีมากขึ้น 3) ด้านจิตตะ คือ ควรรับผิดชอบงานของผู้ได้บังคับบัญชาที่ได้รับมอบหมายงานมากขึ้น และ 4) ด้านวิมังสา คือ ควรศึกษาและค้นคว้าข้อมูลเพื่อคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์งานจากงานวิจัยให้มากขึ้นและควรไปอบรมความรู้หรือดูงานต่างประเทศหรือสถานที่ที่ได้รับความสำเร็จจากการดำเนินงาน

พระภิกษุชัชฎกรณ อุดสวย (2564 : 87-89) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้หลักอภิธิบาท 4 ในการบริหารการศึกษาตามหลักพุทธธรรมไว้ดังนี้ พระพุทธศาสนามีหลักสำคัญในการบริหารการศึกษา คือ การเพิ่มสติปัญญา วิชาสามารถขัดเกลาตนเองให้มีความรอบรู้ มีความคิดรอบคอบ และเป็นบวกในการทำงาน เพราะการบริหารงานจะต้องทำงานร่วมกับบุคคลที่มีความแตกต่างกัน การยึดหลักพุทธธรรมมาช่วยในการดำเนินงานจะทำให้ผู้บริหารงานมีความเที่ยงตรงและเป็นธรรม ก่อเกิดความรู้ ความคิด ความสามารถ และความสามัคคีในสถานศึกษา หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับการบริหารบุคคล ได้แก่ หลักอภิธิบาท 4 เป็นหลักแห่งความสำเร็จ หลักธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญในการทำงาน ซึ่งเป็นคุณธรรมภายในที่จะทำให้เกิดพลังเกี่ยวกับการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จและบรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้ คือ 1) ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผล สำเร็จ 2) วิริยะ มีความข้มแข็ง อดทนและความเพียร 3) จิตตะ ไม่ประมาทเลินเล่อ เอาใจใส่ต่อหน้าที่ของตนเอง 4) วิมังสา หมั่นใช้ปัญญาสอบสวน ไคร่ครวญ ตรวจตรา และหาเหตุผล โดยมีการประยุกต์ใช้หลักอภิธิบาท 4 ในการที่จะบริหารงานของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ดังนี้ การบริหารงานหรือการครองงาน คือ หลักอภิธิบาท 4 หลักแห่งความสำเร็จ หลักธรรมนี้เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการทำงาน ประกอบด้วยฉันทะ มีใจรัก คือพอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็น

ผลสำเร็จ วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นกระทำ หมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความเข้มแข็ง อดทน เพียรพยายาม จิตตะ เอาจิตใจฝักใฝ่ คือ ทำสิ่งนั้น ๆ ด้วยความคิดไม่ฟุ้งซ่าน ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และวิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล

พระครูสุชีพพัชรมงคล (วิชญ์ คปสมฺปนฺโน) (2563 : 180-183) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 ในการปฏิบัติงาน ไว้ดังนี้ อริยบท 4 หมายถึง ธรรมที่ทำให้ถึงความสำเร็จ เมื่อปฏิบัติได้ตามธรรมทั้ง 4 ข้อ ก็จะทำให้การทำงานทั้งปวงประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือ

1. ฉันทะ ความรักงาน เห็นคุณค่า ความพอใจ ความรักที่จะทำสิ่งนั้น ๆ และทำด้วยใจที่มีความปรารถนาดีและความรัก ต้องการให้งานประสบผลสำเร็จอย่างดี ไม่ใช่สักแต่ว่าทำให้พอ ๆ เสร็จไป หรือเพียงเพราะอยากได้ผลกำไรหรือรางวัล

2. วิริยะ การสู้งาน เห็นเป็นความท้าทาย ใจสู้ ขยัน ความเพียร หมั่นกระทำ หมั่นประกอบ พากเพียรทำสิ่งนั้นด้วยไม่ทอดย ่ ไม่ทอดทิ้ง อดทน เอาธุระ พยายาม เข้มแข็ง และก้าวไปข้างหน้า จนกว่าจะสำเร็จ

3. จิตตะ ใส่ใจในงาน จิตใจจดจ่อ จริ่งจังความคิด อุทิศตัวต่องาน ไม่ปล่อยให้จิตใจเลื่อนลอยฟุ้งซ่าน เอาจิตรับรู้ ฝักใฝ่ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ใช้ความคิดในเรื่องนั้นเสมอ ๆ บ่อย ๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศใจอุทิศตัว

4. วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา ตรวจตรา ทดสอบ ปรับปรุงแก้ไข ไตร่ตรอง พิสูจน์ ใช้ปัญญา สอบสวนข้อขัดข้องบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักวางแผน วัดผล ทดลอง คิดค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง เพื่อดำเนินและจัดการงานต่าง ๆ ให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

พระอภินันท์ กนฺตสีโล (สิงมาดา) และคณะ (2563 : 67-69) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 ในการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ดังนี้

1. การใช้หลักฉันทะ ควรที่จะมีการสร้างเสริมขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานให้เกิดความรักความศรัทธาในงาน ในองค์กรควรมีการดำเนินต่าง ๆ อย่างตั้งใจ ตามเป้าหมายของการบริหารงานสถานศึกษา ในสถานศึกษาเกิดความเข้าใจและมีความตั้งใจในการจัดทำนโยบายในการบริหารงานภายในสถานศึกษา เพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน บุคลากรควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับเป้าหมายในการบริหารจัดการ เพื่อพัฒนาตนเองและผู้เรียน การทำงานด้วยใจรักจะส่งผลทำให้เกิดจากความตั้งใจจริง นำมาซึ่งความภาคภูมิใจในหน้าที่การงานของตน

2. การใช้หลักวิริยะ ควรที่จะมีความพยายามและพากเพียรในการปฏิบัติงาน โดยในระบบราชการควรที่จะมีความเข้าใจในกฎเกณฑ์และระเบียบของการบริหารสถานศึกษาเป็นอย่างดี จำเป็นต้องใช้ความพยายามเพื่อการบริหารจัดการที่ครบถ้วนสมบูรณ์ บุคลากรในสถานศึกษาควรมีความมุ่งมั่นในการประเมิณผลและตรวจสอบ เรื่องการปฏิบัติงานอยู่เสมอ การที่มีความขยัน

หมั่นเพียรและความอดทน จะทำให้การปฏิบัติงานประสบผลสำเร็จ การมีความใส่ใจในการผลักดันนโยบายสู่การปฏิบัติงานตามสภาพความเป็นจริง เป็นสิ่งสำคัญของนักปฏิบัติที่มีการคิดกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ มาพัฒนาสถานศึกษาอย่างเหมาะสม ในการมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและปรับปรุงการบริหารงานในสถานศึกษา การทำงานด้วยความพยายามพากเพียร นำมาซึ่งความสำเร็จและเกิดผลประสิทธิผลทั้งในเด็กนักเรียนและผู้สอนด้วยความขยันอดทน เป็นคุณสมบัติของผู้ที่มีความตั้งใจจริงในการที่หวังผลสำเร็จของการทำงาน ในการบริหารงานทุกตำแหน่งควรจะมี ความอดทนต่อการทำงาน ถ้าขาดความขยันแล้วความเชี่ยวชาญก็จะไม่เกิด

3. การใช้หลักจิตตะ การที่มีจิตใจดี มองแต่ประโยชน์ส่วนรวม มีความมุ่งมั่นในการทำงาน เป็นคนที่ดี เก่ง และมีความสุข การมีจิตจดจ่อ มีความตั้งใจจริง เอาใจใส่ในงาน และในการปฏิบัติงานเป็นสิ่งที่ควรกระทำทั่วไป การทำงานด้วยความมุ่งมั่นไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคต่าง ๆ ทำให้เกิดผลดีทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวบุคคล เพื่อความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานและสังคมโดยทั่วไป บุคลากรควรมีความรับผิดชอบงานในการปฏิบัติงานและสามารถประสานความร่วมมือทั้งในชุมชนและองค์กรได้เป็นอย่างดี มีความตั้งใจในการทำงาน มองแต่ประโยชน์โดยรวม มีจิตใจดี ใสสะอาด เป็นคนที่ดี เก่ง และมีความสุข ควรเอาใจใส่ในงานและมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติงาน มีจิตใจโอบอ้อมอารีต่อบุคคลทั่วไปและมีความเสียสละในการอุทิศตนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสถานศึกษาและต่อสาธารณชน

4. การใช้หลักวิม้งสา การรู้จักสังเคราะห์และวิเคราะห์งานอย่างถูกต้อง ใช้หลักการของวิม้งสา การใคร่ครวญและไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ก็จะสามารถทำให้ประสบความสำเร็จในการทำงานได้ การทำงานสำคัญที่การรู้จักไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนและรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรเพื่องานจะได้ออกมาถูกต้องและไม่เกิดข้อผิดพลาด การปฏิบัติงานของบุคคลควรพิจารณาความสามารถในการปรับแผนการทำงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการตามสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสม รู้จักสังเคราะห์และวิเคราะห์งานให้ถูกต้อง โดยใช้หลักการของวิม้งสา คิดใคร่ครวญและไตร่ตรองให้รอบคอบ การทำงานด้วยความมีสติไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน คิดถึงความสมเหตุสมผลว่างานที่ทำได้วางแผนมาอย่างดีหรือไม่ ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

พระชินกร สุจิตโต (ทองดี) และคณะ (2563 : 11-12) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร ไว้ดังนี้

1. ด้านฉันทะ ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรศึกษางานในหน้าที่ของตน พยายามหาความรู้ตนเองสม่ำเสมอ มีความอดทนต่อความยากลำบาก และสนับสนุนให้บุคลากรไม่ยึดติดกับงานนั้น ๆ ให้มากจนเกินไป เพราะอาจจะเกิดความรู้สึกเครียดหรือเบื่อหน่ายได้ง่าย แต่ควรคำนึงถึง

ผลประโยชน์ขององค์กรโดยรวม และการทำงานให้มีความตั้งใจที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในเรื่องนั้น ๆ ให้ได้ โดยมีความมุ่งมั่นไม่ทอดทิ้ง ย่อมมีหนทางนำเราไปสู่ความสำเร็จได้เสมอ

2. ด้านวิริยะ ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรตระหนักและใส่ใจกับงานที่ได้รับมอบหมาย ทำงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เต็มใจ มีความอดทนในการทำงาน ไม่ละเลยในงาน แม้จะไม่ใช่ว่าเวลาทำงาน ต้องมีใจรักในการปฏิบัติงาน แล้วผลออกมาจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลนำไปสู่ความสำเร็จ

3. ด้านจิตตะ ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความเข้าใจถึงความสำคัญกับบทบาทงาน และเวลา มีการแบ่งงานอย่างชัดเจนในการปฏิบัติงานในทุกตำแหน่ง เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นการให้บุคลากรในหน่วยงานได้มีโอกาสได้พิจารณารายงาน เอาใจใส่งานของตนเองอย่างละเอียด และมีขอบเขต และจะทำให้ผลการปฏิบัติงานออกมาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4. ด้านวิมังสา ผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ พัฒนาวิธีเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ หาเหตุผลจุดที่ผิดพลาดและแก้ไขด้วยสติปัญญา ส่งเสริมให้ทุกคนปฏิบัติตามกล้าแปลกเปลี่ยนความคิดเห็นเมื่อพบหนทางที่ดีกว่า มีบรรทัดฐานหรือกฎเกณฑ์ที่ทุกคนยอมรับ หากเกิดข้อบกพร่องในแต่ละสายงานหน่วยงานจะต้องใช้หลักในการที่จะต้องมาใคร่ครวญ พิจารณา และหาเหตุผล ในสิ่งที่ป็นปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เพื่อที่จะแก้ไขข้อบกพร่องไม่ให้เกิดขึ้นอีก

บุษราภรณ์ ร่มเลิศสุข และจักรวาล สุขไมตรี (2563 : 5) ได้อธิบายถึงแนวทางการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติงาน ไว้ดังนี้

1. ด้านฉันทะ ควรมีการให้ความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติจริงกับบุคลากรทุกคนเพื่อให้บุคลากรทุกคนมีความภูมิใจ มีใจรักในงานที่ได้รับมอบหมาย และเสียสละเวลาส่วนตัวทุ่มเทให้กับการทำงาน ส่วนผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาควรสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงานให้แก่บุคลากร เพื่อที่บุคลากรจะได้เกิดความรัก ความภาคภูมิใจในงานที่ได้รับมอบหมาย

2. ด้านวิริยะ ควรมีการให้ความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติจริงกับบุคลากรทุกคน เพื่อให้บุคลากรทุกคนมีความอดทน เพียรพยายาม ขยันหมั่นเพียรในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย หมั่นศึกษาหาความรู้เพื่อพัฒนางานและพัฒนาตน มีความอดทน อดกลั้นในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3. ด้านจิตตะ ควรมีการให้ความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติจริงกับบุคลากร เพื่อให้บุคลากรเอาใจใส่ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เอาใจใส่เพื่อนร่วมงาน รักสามัคคีกัน ให้ความร่วมมือในกิจกรรมขององค์กร

4. ด้านวิมังสา ควรมีการให้ความรู้ ความเข้าใจ และการปฏิบัติจริงกับบุคลากร เพื่อให้บุคลากรปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย พร้อมทั้งปฏิบัติงานอย่างมีสติ รอบคอบ มีทัศนคติที่ดี

ทั้งทีมงานและเพื่อนร่วมงาน ส่วนผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาควรพิจารณาขอบข่ายงานให้เหมาะสมกับตำแหน่ง ความรู้ ความสามารถ และมีการระดมความคิด และตัดสินใจให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

วีระพงษ์ เกียรติไพรยศ (2562 : 59-60) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารองค์กร เพื่อนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมาย ไว้ดังนี้

1. มีใจรัก การบริหารองค์กร ผู้บริหารจะต้องมีใจรัก คือ มีใจรักองค์กร ต้องมองว่าองค์กรเป็นเหมือนบ้านของตัวเอง จะต้องปกป้องคุ้มครองให้เกิดความปลอดภัยอย่างดีที่สุด เพื่อไม่ให้เกิดอันตรายกับบ้านหลังนี้ มีใจรักบุคลากรในองค์กร มองว่าทุกคนในองค์กรเปรียบเหมือนคนในครอบครัว ตัวเองในฐานะหัวหน้าครอบครัวจะต้องดูแลให้ทุกคนทำงานอย่างมีความสุข ได้รับสวัสดิการที่เหมาะสมกับภาระงานที่ได้รับมอบหมาย

2. มีความเพียรพยายาม คือ มีความมุ่งมั่นในการนำพาองค์กรให้เดินไปข้างหน้าตามแผนงานที่วางไว้ ผู้บริหารองค์กรจะต้องมีความอดทนอดกลั้นมากกว่าผู้อื่น เพราะผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายขององค์กร และเป็นผู้มอบหมายงานแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อให้เป็นไปตามแผนขององค์กรที่ได้วางไว้ ดังนั้นผู้บริหารจะต้องมีความพยายาม 2 อย่าง คือ 1) พยายามในการบริหารงาน เมื่อผู้บริหารมีความรู้และความสามารถในการบริหารงาน ก็จะต้องพยายามในการโน้มน้าวผู้ร่วมงาน เพื่อให้ทุกคนตระหนักในประโยชน์ขององค์กร และทำงานเป็นทีม 2) พยายามหาความรู้ให้แก่ตัวเอง เพื่อใช้ในการบริหารงาน

3. มีความคิดหนักแน่น การบริหารงานต้องมีความคิดสร้างสรรค์และความหนักแน่นในการบริหารจัดการองค์กร การบริหารองค์กรจะมีอุปสรรคอยู่เสมอ ผู้บริหารจึงต้องยึดมั่นในกติกาองค์กร ข้อบังคับ กฎระเบียบ มีความรอบคอบในแผนที่วางไว้ และมีความคิดสร้างสรรค์เพื่อให้ผู้ร่วมงานทุกคนเกิดความมั่นใจในการบริหารองค์กร และก่อให้เกิดความเอาใจใส่ในการทำงานเพื่อสนององค์กร แต่หากองค์กรที่ผู้บริหารขาดความคิดสร้างสรรค์ ไม่มีความหนักแน่น ผู้ปฏิบัติงานก็จะไม่มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เกิดความท้อแท้ และสุดท้ายเป้าหมายขององค์กรก็อาจไม่บรรลุตามแผนที่วางไว้

4. วิเคราะห์ไตร่ตรอง เมื่อมีการดำเนินงานใด ๆ ในองค์กรจะต้องมีการไตร่ตรองและวิเคราะห์ รวมทั้งมีการประเมินผลเสมอ ๆ เพื่อนำไปแก้ไขและปรับปรุง ในการวิเคราะห์นั้นอาจกระทำโดยผู้บริหารเอง หรือเพื่อความรอบคอบ ควรเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วมในการสังเคราะห์และวิเคราะห์ การบริหารองค์กรเริ่มตั้งแต่มีการวิเคราะห์สภาพการณ์ขององค์กรเพื่อจัดทำแผน มีการร่วมวิเคราะห์ในการปฏิบัติงาน และร่วมประเมินผลการปฏิบัติงาน แล้วนำผลการประเมินไปสู่การปรับปรุงเพื่อให้ดียิ่งขึ้นไป

พระมหาวิระชาติ โปธา (2562 : 68) ได้อธิบายถึงการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการปฏิบัติงานในหน้าที่ ไว้ดังนี้

1. ด้านการปฏิบัติงานในหน้าที่ตามหลักฉันทะ ควรมีความรักความพอใจงานที่รับผิดชอบ ทุกงาน พื่อใจในงานที่กระทำ ควรปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้ร่วมงานในความพึงพอใจต่อหน้าที่

2. ด้านการปฏิบัติงานในหน้าที่ตามหลักวิริยะ ควรมีความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ที่ตนเองได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงอย่างเต็มความสามารถ ควรขวนขวายแสดงความคิดเห็นในแง่ลบเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในสื่อสังคมออนไลน์

3. ด้านการปฏิบัติงานในหน้าที่ตามหลักจิตตะ ควรปลูกจิตสำนึกต่อหน้าที่อย่างสม่ำเสมอ มุ่งมั่นในการปฏิบัติงานนั้น ๆ ควรฝึกฝนเอาใจจดจ่อในงานที่ทำ ก็จะทำให้เกิดความรักและภูมิใจในงาน

4. ด้านการปฏิบัติงานในหน้าที่ตามหลักวิมังสา ควรต้องไตร่ตรองในหน้าที่การงานอย่างละเอียดรอบครอบ และควรศึกษาหาความรู้จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ เพื่อนำมาพัฒนางานที่ได้รับมอบหมายควรทบทวนการทำงาน แก้ไขข้อผิดพลาดในการทำงานอยู่เสมอและมีการพิจารณาใคร่ครวญในงาน

ธีรพงษ์ บุญรักษา และนพพันธ์ วอกลาง (2559 : 12-13) ได้กล่าวถึงการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการเป็นผู้นำที่มีพลังของผู้บริหารไว้ดังนี้ อิทธิบาท 4 คือ “พลัง” ของผู้นำที่ใช้ขับเคลื่อนให้การดำเนินงานต่าง ๆ สำเร็จ บรรลุเป้าหมายขององค์กร ดังนี้

1. ฉันทะ พลังแห่งความรักในงาน ผู้บริหารที่มีฉันทะจะเป็นผู้บริหารที่มีแรงขับเคลื่อนจากภายในเรื่ออยู่ตลอด เพราะเกิดพลังแห่งความรักในงาน เกิดความเลื่อมใสศรัทธาที่จะทำงานให้เกิดความสำเร็จ ดังนั้น ผู้บริหารองค์กร จึงต้องมีหัวใจที่รักในงานตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย เห็นคุณค่า มีความรัก และศรัทธาในงาน ตลอดจนต้องยึดมั่นในวิสัยทัศน์และปรัชญาขององค์กร

2. วิริยะ พลังแห่งการสู้ในงาน ผู้บริหารที่มีวิริยะจะเป็นผู้ที่มีความอดทนกล้าหาญไม่ย่อท้ออุปสรรคและปัญหา เป็นผู้ที่มีความพยายาม สู้งาน ขยันขันแข็ง ดังนั้น ผู้บริหารองค์กรจึงต้องมีความขยัน อดทน ไม่ย่อท้อต่อปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการทำงานและในการบริหารองค์กร บางครั้งการดำเนินการไม่เป็นไปตามจุดหมาย ผู้บริหารองค์กรก็ต้องไม่ท้อแท้ ต้องมีใจสู้อย่างมีสติสัมปชัญญะ คือ ต้องพิจารณาไตร่ตรองว่าสิ่งที่ทำที่ดำเนินการอยู่ เป็นไปตามเป้าหมายที่ดีและเหมาะสมอย่างที่องค์กรตั้งไว้หรือไม่

3. จิตตะ พลังแห่งการเอาใจใส่ในงาน ผู้บริหารที่มีจิตตะ จะเป็นผู้ที่มีความตั้งใจแน่วแน่ในสิ่งที่กำลังจะทำ มีความเอาใจใส่ต่องานที่ได้รับมอบหมาย ไม่พุ้งซ่าน มีสมาธิ ดังนั้น ผู้บริหารองค์การ จึงต้องมีจิตใจที่จดจ่อต่องานที่กำลังทำ หรือสิ่งที่กำลังบริหารอยู่ ไม่ออกนอกเรื่องนอกประเด็น วอกแวกในกรอบเป้าหมายที่ตั้งไว้ ตลอดจนทุ่มเทต่องานของตนและของผู้ใต้บังคับบัญชา อุทิศตน เอาใจใส่ในงานของตนให้มีความสมบูรณ์ ตรงตามเป้าหมายตามมาตรฐานที่ตั้งไว้หรือไม่

4. วิมังสะ พลังแห่งการพัฒนางาน ผู้บริหารที่มีวิมังสา จะเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ ชอบการพัฒนา คิดที่จะปรับปรุงแก้ไขให้สิ่งที่ทำอยู่ดีขึ้น ดังนั้นผู้บริหารองค์การ จึงต้องให้ความสนใจต่อคุณภาพงานเป็นอย่างมาก มีความพยายามที่จะหาวิธีการ ระบบกลไกที่จะทำให้คุณภาพงาน คุณภาพการบริหารงานออกมาดีกว่าเดิม ต้องหมั่นตรวจสอบ ประเมินผล หาจุดอ่อน ทดสอบ ทดลองใช้วิธีการใหม่ ๆ ที่ดีกว่าเดิมอยู่เสมอ รวมถึงการพัฒนาระบบการทำงาน การดำเนินการต่าง ๆ ขององค์การให้ดีขึ้น มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงขึ้นด้วย

จากการศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 ของผู้บริหาร ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์และสรุป ได้ดังนี้

หลักอริยบท 4 หมายถึง คุณธรรมและสมรรถนะที่สำคัญจำเป็นของทั้งผู้บริหารและบุคลากร ซึ่งจะส่งผลต่อการบริหารและการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรทางการศึกษา ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ส่งผลให้การบริหารบริหารงานวิชาการประสบความสำเร็จอย่างมีคุณภาพ

การประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 ของผู้บริหาร หมายถึง การที่ผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เป็นผู้มีบทบาทและมีการปฏิบัติโดยนำหลักธรรมอริยบท 4 ที่สำคัญ 4 ด้าน มาปรับและประยุกต์ใช้ในการทำงาน ประกอบด้วย

1. มิใจรัก หมายถึง ผู้บริหารมีพลังแห่งความรักงาน เห็นคุณค่า พอใจ เต็มใจ และศรัทธาในงาน รับผิดชอบงานทุกงาน ต้องการงานให้ประสบความสำเร็จอย่างดี อดทนต่อการทำงานที่มีความยากลำบาก เสียสละเวลาส่วนตัว ทุ่มเทให้กับการทำงาน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่ผู้ร่วมงาน รักครู เห็นทุกคนในสถานศึกษาเปรียบเสมือนคนในครอบครัว ให้สวัสดิการและมอบหมายภาระงานที่เหมาะสม สร้างเสริมขวัญและกำลังใจในการทำงานให้ครู ส่งเสริมให้ครูพัฒนาตนเองอยู่เสมอ รักสถานศึกษา เห็นสถานศึกษาเป็นเสมือนบ้านของตนเอง ยึดมั่นในปรัชญาและวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา และคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมของสถานศึกษา ไม่ทำให้สถานศึกษาเกิดความเสียหาย

2. พากเพียรทำ หมายถึง ผู้บริหารมีพลังแห่งการสู้งาน ขยันขันแข็ง กล้าหาญ อดทน ไม่ย่อท้อต่อปัญหา ทำงานอย่างมีสติสัมปชัญญะ เห็นงานเป็นความท้าทาย เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดทิ้ง ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ มีความมุ่งมั่นในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติตามสภาพความเป็นจริง สามารถโน้มน้าวผู้ปฏิบัติงาน เพื่อให้ทุกคนตระหนักถึงประโยชน์ของการทำงานเป็นทีม (Teamwork) สนับสนุนการถว้ยนการแสดงความคิดเห็นในแง่ลบในการปฏิบัติงานในสื่อสังคมออนไลน์ และมีความอดทนอดกลั้นในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

3. จดจำจ้อจิต หมายถึง ผู้บริหารมีพลังแห่งการเอาใจใส่งาน มีสมาธิ ไม่ฟุ้งซ่าน อุทิศตัวทุ่มเท เอาใจใส่ต่องานของตนและของผู้ใต้บังคับบัญชาของตน ยึดมั่นในกฎระเบียบ ข้อบังคับ และกติกากในการบริหารจัดการสถานศึกษา มีความเสียสละในการอุทิศตนเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ต่อสถานศึกษาและต่อสาธารณะชนทั่วไป มีการแบ่งงานอย่างชัดเจนในการปฏิบัติงานในทุกตำแหน่ง มีความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานต่าง ๆ สามารถบริหารจัดการสถานศึกษาได้อย่างเป็นระบบ สามารถประสานความร่วมมือทั้งในองค์กรและชุมชนได้เป็นอย่างดี และมีความสามารถในการประยุกต์ใช้คุณธรรมที่ส่งเสริมให้การดำเนินงานสำเร็จลุล่วงได้

4. วินิจจย หมายถึง ผู้บริหารมีพลังแห่งการพัฒนางาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีการไต่ตรองงานในหน้าที่อย่างละเอียดรอบครอบ มีการพัฒนาระบบการทำงานให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่สูงขึ้น มีการศึกษาหาความรู้จากข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ เพื่อนำมาพัฒนางานและแก้ไขข้อผิดพลาดในการทำงานอยู่เสมอ มีการส่งเสริมให้ครูพิจารณาปรับเปลี่ยนแผนการดำเนินงานและการบริหารจัดการตามสถานการณ์ต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ให้ครูพัฒนาวิธีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ส่งเสริมให้มีการระดมความคิดและตัดสินใจให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน มีความมุ่งมั่นในการตรวจสอบและการประเมินผลเรื่องการทำงานอย่างต่อเนื่อง และมีทักษะการประเมินสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาสถานศึกษาต่อไป

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับคุณภาพงานวิชาการของสถานศึกษา

ความหมายของงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่สถานศึกษาได้ตั้งไว้ เหตุเพราะการบริหารงานวิชาการนั้นมีความเกี่ยวข้องกับทุก ๆ งานในสถานศึกษา ซึ่งมีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการบริหารวิชาการ ไว้ดังนี้

พระอนันต์ ตโมโนโต (พิศาล ไพโรจน์) (2560 : 319-320) ได้อธิบายถึงหลักการบริหารวิชาการไว้ว่า การบริหารวิชาการ หมายถึง การบริหารจัดการทางด้านวิชาการภายในและภายนอกโรงเรียน ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนา

กระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้ การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน และมาตรฐานการศึกษา การวางแผนด้านวิชาการ การวัดและการประเมินผล การวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การนิเทศการจัดการศึกษา การแนะแนว การส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งทางวิชาการ การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาหรือองค์กรอื่น การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา

จรูญี แก้วเอี่ยม (2557 : 4-5) ได้ให้ความหมายของการบริหารวิชาการไว้ว่าเป็น การบริหารสถานศึกษา โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปรับปรุง ส่งเสริม และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดกับผู้เรียน

จิตติมา วรรณศรี (2557 : 3) ได้ให้ความหมายของการบริหารวิชาการไว้ว่า งานวิชาการ เป็นหัวใจของสถาบันการศึกษา การที่จะถือว่าสถาบันใดมีมาตรฐานงานทางวิชาชีพ ให้ดูที่บทบาทของผู้บริหารว่าจะเอาจริงกับการบริหารวิชาการเพียงใด จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารในการเตรียมการให้ครูผู้สอนในโรงเรียนมีความพร้อมอย่างทั่วถึงในการบริหารงานวิชาการให้บรรลุวัตถุประสงค์

ทศนี วงศ์ยี่น (2555 : 27) ได้ให้ความหมายของการบริหารวิชาการไว้ว่า การบริหารงาน วิชาการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมและการดำเนินงานทุกชนิดใน โรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาการเรียนการสอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ (2554 : 29) ได้อธิบายความหมายของการบริหารวิชาการไว้ว่า เป็นการบริหารกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่ การกำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนาการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

จึงสรุปได้ว่า งานวิชาการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างของสถานศึกษา ที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ สูงสุดกับผู้เรียน โดยสามารถวัดความสำเร็จได้จากผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนเป็นสำคัญ

ความสำคัญของงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการเป็นงานที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา เนื่องจากการบริหาร วิชาการ มีความเกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา และยังเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จ ที่เกิดขึ้นของสถานศึกษา ซึ่งมีนักวิชาการและนักการศึกษาได้อธิบายถึงความสำคัญ ของการบริหารงานวิชาการ ไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561 : 13-15) ได้เคยกล่าวถึงความสำคัญ ของการบริหารงานวิชาการ ไว้ว่า งานวิชาการนับได้ว่าเป็นงานที่มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็น หัวใจสำคัญในการจัดการศึกษา ซึ่งทั้งผู้บริหารโรงเรียน คณะครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย

ต้องมีความรู้ความเข้าใจ กำหนดแนวทางปฏิบัติการประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ให้ความสำคัญและมีส่วนร่วมในการวางแผน งานวิชาการของโรงเรียน ประกอบด้วยงานหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนเป็นหลัก ซึ่งโรงเรียนจะต้องสร้างหลักสูตรของตนเอง เรียกว่า หลักสูตรสถานศึกษา ดังนั้นครูจะต้องทำหน้าที่ในการสร้างและพัฒนาหลักสูตรนำหลักสูตรไปใช้ และออกแบบการจัดการเรียนรู้

จิตติมา วรรณศรี (2557 : 4) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องรับผิดชอบความเป็นผู้นำ ด้านวิชาการเป็นอันดับแรก เพราะหน้าที่ของสถานศึกษาทุกแห่ง คือ การให้ความรู้แก่ผู้เรียน ในด้านวิชาการ โดยผู้บริหารสถานศึกษามีการทำงานแบบร่วมมือกับครู ด้วยการให้คำแนะนำ และประสานงานให้ครูทุกคนทำงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

จารุณี เก้าเอี้ยน (2557 : 5-6) สรุปความสำคัญของการบริหารวิชาการไว้ว่า งานวิชาการ เป็นงานที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นงานหลักของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา จึงจำเป็นต้องตระหนักในการกิจ รู้และเข้าใจในการทำงานวิชาการเป็นอย่างดี

ทศนี วงศ์ยืน (2555 : 27) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวิชาการ ไว้ดังนี้ 1) ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาตระหนักเห็นความสำคัญของงานวิชาการ อันเป็นงานหรือภารกิจหลักของสถานศึกษา เพราะความสำเร็จของสถานศึกษาที่เห็นได้อย่างเด่นชัด นั้นคือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนที่สูงขึ้น 2) ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษาและครูสามารถวางแผนการพัฒนางานวิชาการได้อย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จนผู้เรียนเกิดความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3) ทำให้สถานศึกษาปรับปรุงและพัฒนางานเกี่ยวกับการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน และ 4) ทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อันได้แก่สถานศึกษา ผู้ปกครอง ชุมชน เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนตามความต้องการของผู้เรียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 1) ได้กล่าวถึงความสำคัญของงานวิชาการ ไว้ดังนี้ งานวิชาการเป็นงานสำคัญของสถานศึกษา ไม่ว่าสถานศึกษาจะอยู่ในรูปแบบหรือประเภทใด คุณภาพและมาตรฐานของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากงานวิชาการ เพราะงานวิชาการมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนและหลักสูตรสถานศึกษา รวมทั้งมีความเกี่ยวข้องกับผู้บริหารสถานศึกษาและบุคลากรทุกระดับในสถานศึกษา

จามจุรี จำเมือง (2553 : 75) ได้อธิบายถึงความสำคัญของงานวิชาการ ไว้ดังนี้ งานวิชาการมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเป็นงานหลักหรือภารกิจหลักของสถานศึกษา ที่มุ่งเน้นการกระจายอำนาจเกี่ยวกับการบริหารจัดการของสถานศึกษา เพื่อดำเนินงานที่อิสระ คล่องตัว รวดเร็ว สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการและผู้ที่เกี่ยวข้อง อันจะทำให้สถานศึกษา มีความเข้มแข็งในการพัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล

จึงสรุปได้ว่าการบริหารงานวิชาการมีความสำคัญ เพราะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษา ที่มีจุดมุ่งหมาย คือ การสร้างผู้เรียนให้มีคุณภาพมีความสามารถ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ขอบข่ายของงานวิชาการ

ขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในแต่ละแห่งมีความหลากหลายตามบริบทของสถานศึกษานั้น ๆ ขอบข่ายเหล่านี้เป็นตัวชี้วัดที่แสดงถึงคุณภาพในการบริหารงานวิชาการ โดยมีผู้ให้ทัศนะเกี่ยวกับขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ ไว้หลายท่าน ดังนี้

อรุณรัชต์ ศาสตร์สกุล (2565 : 134) ได้กำหนดขอบข่ายการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ไว้ดังนี้ 1) การบริหารการนิเทศภายในสถานศึกษา 2) การบริหารการเรียนการสอน 3) การบริหารประเมินผลการเรียน 4) การบริหารหลักสูตร 5) การบริหารโครงการทางวิชาการอื่น ๆ 6) การบริหารการวิจัยและพัฒนา 7) การบริหารการพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ 8) การบริหารระบบข้อมูลและสารสนเทศทางวิชาการ และ 9) การบริหารประเมินผลงานทางวิชาการของสถานศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (2562 : 29-30) ได้อธิบายถึงหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจ การบริหารและการจัดการศึกษาในด้านวิชาการ ดังนี้ การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา การพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การแนะแนว การนิเทศภายในสถานศึกษา การวางแผนงานด้านวิชาการ การวัดผลและประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับองค์กรและสถานศึกษาอื่น การจัดทำระเบียบและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการของสถานศึกษา การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา การคัดเลือกหนังสือ แบบเรียนเพื่อใช้ในสถานศึกษา และการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

สำนักปฏิรูปการศึกษา (2562 : 42) ได้กำหนดขอบข่ายและภารกิจของการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา เกี่ยวกับงานวิชาการ 8 ภารกิจ ไว้ดังนี้คือ 1) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) การวัดและประเมินผล 4) การประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา 5) การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา 6) การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งทางวิชาการ 7) การวิจัยเพื่อพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้ และ 8) การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้

สาวตรี สิทธิชัยกานต์ และลัดดาวัลย์ เพชรโรจน์ (2562 : 17) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ ไว้ดังนี้ การจัดการหลักสูตร การวางแผนการสอน การจัดตารางสอน การเตรียมการสอน และการวัดผล

กิติมา ปรีดีดิลก (2562 : 57-58) ได้กล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานวิชาการว่าเป็นการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนโดยตรง โดยแบ่งเป็น 6 ประการดังนี้ 1) งานด้านแผนงานวิชาการ 2) งานด้านหลักสูตรและการสอน ประกอบด้วย หลักสูตรการสอนและการประเมินการสอน 3) งานด้านการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย การจัดตารางสอนและการจัดการชั้นเรียน งานการจัดครูเข้าสอน 4) งานการจัดแบบเรียน งานการจัดห้องสมุด และงานการจัดคู่มือครู 5) งานด้านสื่อการสอน และ 6) งานด้านการปรับปรุงการเรียนการสอน ประกอบด้วย การนิเทศการสอน การฝึกอบรมงานด้านการวัดและประเมินผล

พงศกร อุดลพิทยาภรณ์ และนันท์รัตน์ เจริญกุล (2561 : 322) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ ไว้ดังนี้ การนิเทศงานวิชาการ การวางแผนงานวิชาการ การจัดระบบงานวิชาการ การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน การบริการวิชาการ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การวัดและประเมินผล และการพัฒนางานวิชาการ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561 : 19) ได้กล่าวถึงขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษาในด้านวิชาการ ไว้ดังนี้ สถานศึกษามีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการ และรับผิดชอบการบริหารงานของสถานศึกษาที่มีโครงสร้างการบริหารงานตามกฎหมาย ที่มีขอบข่ายภารกิจที่กำหนด ซึ่งการแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาเป็นไปตามกฎกระทรวงและระเบียบที่คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษากำหนด ซึ่งจะแบ่งส่วนราชการเป็นกลุ่ม หรือฝ่าย หรืองาน ตลอดจนกำหนดอำนาจหน้าที่ของแต่ละส่วนราชการ ซึ่งจะต้องครอบคลุมขอบข่ายและภารกิจของสถานศึกษา ที่กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ในด้านวิชาการมีขอบข่ายและภารกิจดังต่อไปนี้ การนิเทศการศึกษา การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และการประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น

ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2560 : 9-10) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของการบริหารงานวิชาการ ดังนี้

- 1) งานส่งเสริมวิชาการ 2) งานบริหารหลักสูตร 3) งานสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอน 4) งานวัดและประเมินผล
- 5) งานนิเทศภายใน และ 6) งานหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

จารุณี แก้วเอี่ยม (2557 : 12-13) ได้กล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ มีดังนี้ การวางแผนงาน การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา การวัดประเมินผลและดำเนินการเทียบโอน การพัฒนาและส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน และมาตรฐานการศึกษา ความคิดเห็นต่อการพัฒนาสาระหลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนการสอน การวิจัยเพื่อพัฒนา การส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ การส่งเสริมงานวิชาการแก่บุคคล องค์กร หน่วยงาน และสถาบันอื่น ๆ การใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การนิเทศการศึกษา การประสานความร่วมมือกับสถานศึกษาและองค์กรอื่นในการพัฒนาวิชาการ การแนะแนว การจัดทำแนวปฏิบัติเกี่ยวกับงานด้านวิชาการ และการคัดเลือกแบบเรียน

จิตติมา วรรณศรี (2557 : 3) ได้กล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ มีดังนี้ การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร การวัดผลและประเมินผล การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และการใช้สื่อเทคโนโลยีและแหล่งเรียนรู้

จันทร์ธานี สงวนนาม (2553 : 142) ได้กล่าวถึงขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ มีดังนี้

- 1) หลักสูตรและการบริหารหลักสูตร ประกอบด้วย การศึกษาสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรและการจัดระบบ การพัฒนาการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ 2) การวิจัยในชั้นเรียน 3) การสอนซ่อมเสริม 4) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร 5) การนิเทศภายในสถานศึกษา และ 6) การประกันคุณภาพการศึกษา

และนอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารวิชาการ ดังนี้

ปรีดถกรณ์ กองนาถ (2564 : 46-47) ได้ศึกษาการพัฒนาแนวทางการบริหารวิชาการ สำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 3 ทั้งหมด 7 ด้าน คือ ด้านการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการนิเทศภายในสถานศึกษา ด้านการวิจัยทางการศึกษา ด้านสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา ด้านการวัดประเมินผล และด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

อริวัฒน์ พันธุ์รัตน์ (2562 : 103) ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 9 ประกอบด้วย 7 ด้าน คือ การวางแผนงานวิชาการ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา การวัดผลและประเมินผลและการดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การนิเทศการศึกษา การพัฒนา

ระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา และการพัฒนาและใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

ยุทธนา เกื้อกูล (2560 : 410-412) ได้ศึกษาการพัฒนารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามจังหวัดชายแดนภาคใต้เพื่อสร้างผู้เรียนสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในมิติวิชาการ 5 ด้าน คือ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา การวิจัยและการวัดและประเมินผลทางการศึกษา การนิเทศและการแนะแนวการศึกษา และการส่งเสริมความเข้มแข็งด้านวิชาการ

วิภา ทองหง่า (2555 : 41) ได้ศึกษารูปแบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ คือ สื่อการเรียนการสอน การประกันคุณภาพการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ของนักเรียน การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และการนิเทศการศึกษา

สรุปได้ว่าขอบข่ายการบริหารงานวิชาการเป็นงานที่สำคัญ ครอบคลุมงานต่าง ๆ ในสถานศึกษา ตั้งแต่งานด้านหลักสูตร ด้านจัดแผนการสอน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการจัดสื่อนวัตกรรม และด้านการวัดประเมินผล

ขอบข่ายการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ได้อาศัยองค์ประกอบและตัวชี้วัดในการบริหารงานวิชาการจากการสังเคราะห์กิจกรรมทางวิชาการที่สอดคล้องกับงานวิชาการในสถานศึกษา โดยผู้ศึกษาวิจัยได้รวบรวมขอบข่ายการบริหารงานวิชาการจากทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการมาเป็นข้อมูล และคัดเลือกขอบข่ายในการบริหารงานวิชาการที่มีความถี่ซ้ำกันร้อยละ 60 ขึ้นไป ของแหล่งข้อมูลทั้งหมด ดังแสดงไว้ในตารางที่ 2

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์กิจกรรมของงานวิชาการในสถานศึกษา

กิจกรรม งานวิชาการ	อรรณวิรัช ศาสตรัสกุล (2565)	ปรีติกรณ์ กองนาถ (2564)	อริวัฒน์ พันธุ์รัตน์ (2562)	พรบ.การศึกษา (2562)	สำนักปฏิบัติการศึกษา (2562)	สาวตรี สิทธิชัยกานต์ (2562)	กิตติมา ปรีดีดิค (2562)	สพฐ. (2561)	พงศกร อดุลพิทยากรณ์ (2561)	ยุทธนา เกื้อกุล (2560)	ชุมศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2560)	จารุณี เก้าเอียน (2557)	จิตติมา วรรณศรี (2557)	วิภา ทองหง่า (2555)	จันทร์ภาณี สงวนนาม (2553)	ความถี่
1. การพัฒนา สาระหลักสูตร ท้องถิ่น				✓								✓				2
2. การวางแผน งานด้าน วิชาการ			✓	✓			✓		✓			✓				5
3. การจัดการ เรียนการสอน ในสถานศึกษา	✓		✓	✓		✓	✓		✓			✓	✓			8
4. การพัฒนา หลักสูตร สถานศึกษา	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	13*
5. การพัฒนา กระบวนการ เรียนรู้				✓	✓			✓		✓					✓	5
6. การวัด ประเมินผล และเทียบโอน ผลการเรียน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	14*
7. การวิจัยเพื่อ พัฒนาคุณภาพ การศึกษา	✓	✓		✓	✓			✓		✓		✓	✓		✓	9*

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม งานวิชาการ	อำนวยการ ศาสตราจารย์ (2565)	ปรีดิกรณ์ กองนาถ (2564)	อริวัฒน์ พันธุ์รัตน์ (2562)	พรบ.การศึกษา (2562)	สำนักปฏิบัติการศึกษา (2562)	ศาสตราจารย์ ลิขิตชัยกานต์ (2562)	กิตติมา ปรีดีดิลก (2562)	สพฐ. (2561)	พงศกร อุดมพิทยากรณ์ (2561)	ยุทธนา เกื้อกุล (2560)	สุนศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2560)	จารุณี เกื้อเย็น (2557)	จิตติมา วรรณศรี (2557)	วิภา ทองหงษ์ (2555)	จันทร์ภาณี สงวนนาม (2553)	ความถี่
8. การพัฒนา และส่งเสริมให้ มีแหล่งเรียนรู้				✓	✓		✓	✓				✓				5
9. การนิเทศ ภายใน สถานศึกษา	✓	✓	✓	✓			✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	11*
10. การแนะ แนว				✓				✓				✓		✓		4
11. การพัฒนา ระบบประกัน คุณภาพภายใน และมาตรฐาน การศึกษา		✓	✓	✓	✓			✓				✓		✓	✓	8
12. การ ส่งเสริมชุมชน ให้มีความ เข้มแข็งทาง วิชาการ				✓	✓			✓		✓		✓				5
13. การมีความ ร่วมมือในการ พัฒนาวิชาการ กับสถานศึกษา และองค์กรอื่น				✓				✓				✓				3

ตาราง 1 (ต่อ)

กิจกรรม งานวิชาการ	อรรถวิรัช ศาสตร์สกุล (2565)	ปรีดถรณ์ กองนาถ (2564)	อริวัฒน์ พันธุ์รัตน์ (2562)	พรบ.การศึกษา (2562)	สำนักปรับปรุงการศึกษา (2562)	สาวิตรี ลิทธิชัยกานต์ (2562)	กิตติมา ปรีดีดิลก (2562)	สพฐ. (2561)	พงศกร อดุลพิทยากรณ์ (2561)	ยุทธนา เกื้อกุล (2560)	สุนศักดิ์ อินทร์รักษ์ (2560)	จารุณี เก้าเอียน (2557)	จิตติมา วรรณศรี (2557)	วิภา ทองหงษ์ (2555)	จันทร์ภาณี สงวนนาม (2553)	ความถี่
14. การ ส่งเสริมงาน วิชาการแก่ บุคคล ครอบครัว องค์กร หน่วยงาน สถาน ประกอบการ และสถาบันอื่น ที่จัดการศึกษา				✓				✓	✓			✓				4
15. การจัดทำ ระเบียบและ แนวปฏิบัติ เกี่ยวกับงาน ด้านวิชาการ ของ สถานศึกษา				✓												1
16. การ คัดเลือก หนังสือ แบบเรียนไว้ใช้ ในสถานศึกษา			✓			✓						✓				3

ตาราง 1 (ต่อ)

[illegible]

จากตาราง 1 วิเคราะห์ข้อบ่งชี้ของงานวิชาการในสถานศึกษา จากผู้เสนอแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังตารางข้างต้น ผู้วิจัยเลือกข้อบ่งชี้การบริหารงานวิชาการที่มีความถี่ตั้งแต่ 9 ขึ้นไป และสามารถสรุปข้อบ่งชี้การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาได้เป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. การวัด ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน
2. การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
3. การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
4. การนิเทศภายในสถานศึกษา
5. การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

คุณภาพงานวิชาการของสถานศึกษา

คุณภาพ (Quality) เป็นการดำเนินงานเพื่อกิจกรรมใด ๆ ก็ตาม ให้มีประสิทธิภาพเป็นไปตามข้อกำหนดเฉพาะที่ต้องการ หรือสอดคล้องกับข้อกำหนด คุณภาพของการออกแบบ และความสอดคล้องในการดำเนินงาน ที่จะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจแก่เจ้าของผลงาน การประหยัดที่สุด มีประโยชน์ในการใช้งานสูงสุด สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเงื่อนไขด้านการใช้งาน

นวรัตน์ ตั้งประภัสสร และคณะ (2561 : 548-550) ได้กล่าวถึงผลการศึกษาการบริหารจัดการคุณภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนเอกชน ในกรุงเทพมหานคร ไว้ดังนี้

1. ด้านหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร จัดตั้งคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร ใช้รูปแบบหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ มีการวิเคราะห์จุดมุ่งหมาย หลักการของหลักสูตร ตามบริบทของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับพันธกิจ วิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมาย และปรัชญาของโรงเรียน มีการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง ติดตาม นิเทศ ประเมิน และมีการเผยแพร่หลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นที่ยอมรับ มีการสรุปผลและติดตามผลการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา มีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนชัดเจน มีการส่งเสริมการเรียนรู้ในเรื่องกลยุทธ์เกี่ยวกับการบริหารงานหลักสูตรในโรงเรียน

2. ด้านการใช้สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี และแหล่งเรียนรู้ มีการใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนที่หลากหลาย ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่แตกต่างกันไป ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจมากขึ้น ครูผู้สอนมีการปรับวิธีการสอนให้สนุกมากขึ้น ไม่น่าเบื่อ ส่งเสริมให้มีการจัดอบรมครูเกี่ยวกับการจัดทำและใช้สื่อเทคโนโลยี

3. ด้านการนิเทศภายใน มีการนิเทศภายในอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพงานวิชาการ มีการนิเทศบุคลากรอย่างน้อยปีละ 2 ครั้ง การนิเทศเป็นไปตามขั้นตอน มีการประเมินผล สรุปผลชี้แจงปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหา เมื่อมีการนิเทศภายนอกควรรับฟังและนำไปปรับใช้

4. ด้านการวัดและประเมินผลการศึกษา มีการทำคะแนนที่ทันสมัย ทำให้การวัดและประเมินผลมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ครูผู้สอนมีความเข้าใจระเบียบวิธีการวัดและประเมินผล ทำให้ผลสัมฤทธิ์ของคะแนนมีมาตรฐาน ฝ่ายวิชาการมีการตั้งคะแนนตามตัวชี้วัดให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน มีการสร้างเครื่องมือในการวัดและประเมินผลทางการศึกษา

5. ด้านการวิจัยและพัฒนา มีการส่งเสริมงานวิจัยภายในสถานศึกษาให้มีความหลากหลาย มีการส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง การวิจัยมีความสอดคล้องกับปัญหา เรื่องที่จะแก้ไขสามารถนำไปใช้ได้จริงและนำไปประยุกต์ใช้กับนักเรียนรุ่นต่อ ๆ ไปได้

อาอิด๊ะ เจ๊ะแหว (2559 : 128-130) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารงานวิชาการ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชน จังหวัดปัตตานี ไว้ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาคุณภาพด้านหลักสูตร ควรจัดทำหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ตรงตามสภาพของแต่ละโรงเรียน แบ่งหลักสูตรออกตามความสามารถ ความชำนาญของเด็กนักเรียน มีหลักสูตรที่แน่นอน มีการพัฒนาแต่ไม่ใช้การเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จัดอบรมหลักสูตรบูรณาการและสนับสนุนให้ใช้ทุกโรงเรียนให้ครูผู้สอนร่วมกันจัดทำหลักสูตรร่วมกัน โดยเฉพาะในวิชาที่บูรณาการให้ใช้หลักสูตรที่อ่านออกเขียนได้ หลักสูตรควรมีความยืดหยุ่น ความยากง่ายให้เหมาะสม คำนึงถึงความต่างระหว่างนักเรียนและผลสัมฤทธิ์ที่นักเรียนทำได้จริง ต้องครอบคลุมกับกลุ่มสาระการเรียนรู้และสอดคล้องกับหลักสูตร สสำรวจความต้องการของคนในชุมชน เพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรการสอนต่อไป

2. แนวทางการพัฒนาด้านสื่อ เทคโนโลยี การเรียนการสอน ควรจัดสื่อ เทคโนโลยีให้เพียงพอต่อการเรียนการสอนและนักเรียนในโรงเรียน ควรอำนวยความสะดวกในการใช้สื่อ เทคโนโลยี การพัฒนาสื่อ เทคโนโลยีในการเรียนการสอนควรพัฒนาไปตามศักยภาพของผู้เรียน และความทันสมัย ครูควรผลิตสื่อให้ทันกับรายวิชาที่จะสอนและให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มากยิ่งขึ้น จัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องการสอนของครู เพื่อหาข้อมูลและร่วมกันแก้ปัญหา

3. แนวทางการพัฒนาด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ควรประเมินตามสภาพจริง ให้ความรู้แก่ครูผู้สอนที่บูรณาการกับหลักสูตร มีการอบรม/ประชุมในเรื่องการวัดและประเมินผล เพื่อได้ข้อสรุปที่เป็นไปในทางเดียวกัน มีการวัดและประเมินผลอยู่เสมอให้เป็นปัจจุบัน เพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอนเพื่อวัดผลและประเมินผลให้ดีขึ้น การวัดและการประเมินผลควรแยกระหว่างเด็กที่เก่งกับเด็กที่อ่อนกว่า ให้มีการวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคลอย่างจริงจัง และนำไปแก้ปัญหาได้ ให้มีวิทยากรข้างนอกมาให้ความรู้ในด้านการวัดและประเมินผลที่ถูกต้อง

เพื่อสนองวัตถุประสงค์ ผลิตเครื่องมือที่มีคุณภาพ เพื่อที่จะประเมินผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้มีการซ่อมเสริมผู้เรียนที่ไม่ผ่านการประเมินอย่างต่อเนื่องและติดตามผลการประเมินทุกครั้ง พยายามหาข้อสอบโอเน็ตหรือข้อสอบอื่นให้นักเรียนฝึกทำข้อสอบอยู่เสมอ ควรปลูกฝังความสำคัญของการศึกษาและรายงานผลการเรียนแก่นักเรียน ผู้ปกครองอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง

ธนตร หลงศรี และวลัยพร ศิริภิรมย์ (2558 : 611-613) ได้กล่าวถึง สาเหตุที่ส่งผลให้การบริหารงานวิชาการมีคุณภาพนั้นเกิดจาก

1. มีการพัฒนาใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เนื่องจากสถานศึกษามีการส่งเสริม สนับสนุนให้ครูใช้สื่อและเทคโนโลยีในการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนอย่างเข้มข้น ทำให้มีสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้เรียน และชุมชน รวมถึงมีการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาของผู้เรียนและชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้มีการนำสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษามาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งจัดให้มีระบบการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและกันระหว่างผู้เรียนกับครู โดยใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่รอบตัวให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น การตั้งกลุ่มเครือข่ายสังคมออนไลน์ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการศึกษาซึ่งกันและกัน เป็นต้น

2. มีการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา เนื่องจากสถานศึกษาได้ตระหนักถึงความสำคัญของการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยสนับสนุน ส่งเสริม กำกับ ติดตามให้ผู้สอนทำวิจัยในชั้นเรียน และวิจัยเพื่อพัฒนาสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่สนับสนุนให้สถานศึกษานำผลการวิจัยมาพัฒนาการจัดการเรียนการสอน และกำหนดให้สถานศึกษาต้องส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอน รวมทั้งให้ความสำคัญกับการวิจัย โดยสนับสนุนส่งเสริมการทำวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยตลอด สถานศึกษามีการนำผลการวิจัยของผู้สอน มาใช้ในการปรับปรุง พัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

3. มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เนื่องจากสถานศึกษาได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง ในฐานะที่เป็นตัวกำหนดแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดี เหมาะสม และถูกต้องให้กับผู้เรียน สถานศึกษามีการกำกับ ติดตามและนำผลที่ได้มาปรับปรุง พัฒนาหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ

ภาณี สัจจาพันธ์ (2555 : 91) ได้กล่าวถึง รูปแบบการบริหารงานวิชาการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ไว้ว่า การมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ที่ต้องมีการร่วมกันตัดสินใจ วางแผนปฏิบัติงาน เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ โดยการประเมินผลและต้องยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ครู ผู้บริหาร และชุมชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการประชุมการวางแผน ตัดสินใจ ปฏิบัติงานมาจากสภาพความต้องการหรือสภาพปัญหา หรือที่จะพัฒนางานตามแผนกลยุทธ์ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จ ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู และร่วมประเมินผล เพื่อให้ผู้ปกครองร่วมประเมินความรู้ ความสามารถของผู้เรียน ด้วย ครู ผู้บริหาร หัวหน้ากลุ่มสาระมีส่วนร่วมในการนิเทศข้อเสนอแนะเชิงเสริม เพื่อเป็นการสะท้อนถึงการสอนของครูทุกรายวิชาที่เรียน ร่วมวิเคราะห์ ประเมินการเรียน โดยการเปรียบเทียบข้อมูล และนำมาปรับปรุงในแต่ละภาคเรียน การประชุม (เดือนละครั้ง) ต้องมีการเสนอร่วมกัน ตัดสินใจ ให้มีศูนย์สื่อของโรงเรียนเป็นแหล่งผลิตและบริการสื่อ ส่งเสริมให้มีการนำแหล่งเรียนรู้ จัดหาวิทยากรในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอน ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาห้องสมุดและแหล่งเรียนรู้ ผู้ทรงคุณวุฒิให้ร่วมกันพัฒนาวิชาการเพื่อประสานความร่วมมือ ให้งานวิชาการได้ก้าวหน้า เพิ่มผลสัมฤทธิ์ให้สูงขึ้นเป็นการพัฒนาอย่างจริงจัง

ทั้งนี้จึงสรุปได้ว่า คุณภาพ หมายถึง การบริหารงานของสถานศึกษา ที่ทำให้ได้งานที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เป็นไปตามมาตรฐาน ซึ่งมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้สถานศึกษามีความเจริญก้าวหน้า

ส่วนงานวิชาการ หมายถึง การดำเนินกิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่างของสถานศึกษา ที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน โดยสามารถวัดความสำเร็จได้จากผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่า คุณภาพงานวิชาการของสถานศึกษา หมายถึง งานวิชาการของสถานศึกษา ที่ทำให้ได้งานที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และเป็นไปตามมาตรฐาน ซึ่งมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้สถานศึกษามีความเจริญก้าวหน้า ซึ่งงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ในการวิจัยครั้งนี้ได้จากการคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จำแนกคุณภาพการบริหารงานวิชาการได้ 5 ด้าน ดังตารางสังเคราะห์ข้อบ่งชี้ของงานวิชาการในสถานศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบแต่ละด้าน ดังนี้

1. งานวัด ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน

งานวัด ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน เป็นภารกิจสำคัญที่ผู้บริหารต้องส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้ผู้สอนนำไปปฏิบัติควบคู่ไปกับการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เพราะการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐาน 2 ประการ คือ การพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จและการประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ดังนั้นผู้เรียนจะต้องได้รับการประเมินและการพัฒนาตามตัวชี้วัด เพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสะท้อนสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับระดับชาติ ระดับเขตพื้นที่การศึกษา ระดับสถานศึกษา และชั้นเรียน

ปรีชาภรณ์ ตั้งคุณานันท์ (2563 : 90-91) ได้กล่าวถึงแนวทางการดำเนินงานของการวัด ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ไว้ดังนี้ 1) กำหนดระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา ตามหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายระดับประเทศ 2) จัดทำเอกสารหลักฐานการศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา 3) วัดผล ประเมินผล เทียบโอนประสบการณ์ ผลการเรียนรู้และอนุมัติผลการเรียน 4) จัดให้มีการประเมินผลการเรียนรู้และจัดให้มีการซ่อมเสริม กรณีที่ผู้เรียนไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน 5) พัฒนาเครื่องมือในการวัดและประเมินผลให้ได้มาตรฐานเทียบเคียงระดับสากล 6) จัดระบบสารสนเทศด้านการวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน เพื่อใช้ในการอ้างอิง ตรวจสอบ และใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอน 7) ผู้บริหารสถานศึกษาอนุมัติการประเมินผลการเรียนรู้ รายภาค/รายปี และตัดสินผลการเรียน และ 8) การเทียบโอนผลการเรียนเป็นอำนาจของสถานศึกษา ที่จะแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการ ได้แก่ คณะกรรมการเทียบระดับการศึกษา ทั้งในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย คณะกรรมการดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน และเสนอคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการ พร้อมทั้งให้ผู้บริหารสถานศึกษาอนุมัติการเทียบโอน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561 : 26) กล่าวถึง การวัดประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การกำหนดระเบียบวัดและประเมินผล

1.1 ร่วมเป็นคณะกรรมการจัดทำระเบียบวัดและประเมินผล โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย

1.2 พิจารณากำร่างระเบียบประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา
ขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

1.3 ประชาพิจารณ์โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

1.4 เสนอคณะกรรมการสถานศึกษาให้ความเห็นชอบ

1.5 ประกาศใช้ระเบียบ

1.6 ปรับปรุง พัฒนา แก้ไขให้เหมาะสมสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลง

2. การจัดการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

2.1 การประเมินผลการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ

2.1.1 ครูผู้สอนเป็นผู้ประเมินและตัดสินผลการเรียนเป็นรายวิชา โดยประเมิน
ตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง (มาตรฐานชั้นปี)

2.1.2 ดำเนินการประเมินผลก่อนเรียน เพื่อตรวจสอบ ปรับปรุงพื้นฐาน
ของผู้เรียน

2.1.3 ประเมินผลระหว่างเรียน หลังการเรียน และปลายปี เพื่อนำผลไปตัดสิน
การผ่านผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและตัดสินผลการเรียนรายวิชา

2.1.4 เลือกรูปแบบการประเมิน เครื่องมือการประเมินอย่างหลากหลาย
เน้นการประเมินสภาพจริง ครอบคลุมสาระและเหมาะสมกับธรรมชาติของผู้เรียน

2.1.5 ช่อมเสริม ปรับปรุงแก้ไขผลการเรียนของผู้เรียนที่ไม่ผ่านเกณฑ์
การประเมิน และส่งเสริมผู้เรียนที่ผ่านเกณฑ์การประเมินให้พัฒนาสูงสุดเต็มความสามารถ

2.1.6 การตัดสินการผ่านรายวิชาตามเกณฑ์การผ่านผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
(มาตรฐานชั้นปี) ที่กำหนด และประเมินให้ระดับผลการเรียนจากคะแนนการประเมินการผ่านผล
การเรียนรู้ที่คาดหวังทุกข้อร่วมกัน

2.1.7 จัดการเรียนซ่อมเสริม และเรียนซ้ำรายวิชาที่ไม่ผ่านการตัดสินผลการเรียน
และให้ประชุมพิจารณาให้ผู้เรียนที่มีผลการเรียนทุกรายวิชา มีระดับการเรียนเฉลี่ยไม่ถึง "1" ให้เรียน
ซ้ำชั้น

2.1.8 ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้อนุมัติผลการประเมินและตัดสินผลการเรียน

2.2 การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.2.1 ครูผู้ควบคุมกิจกรรมเป็นผู้ประเมินและตัดสินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
เป็นรายกิจกรรม

2.2.2 ประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนใน 2 ด้าน คือ การผ่านจุดประสงค์
ของกิจกรรมและการมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยพิจารณาจากจำนวนเวลาเรียนที่เข้าร่วมกิจกรรม

2.2.3 ตัดสินผลการปฏิบัติกิจกรรมเป็น 2 ระดับ คือ ผ่านและไม่ผ่าน โดยผู้ได้รับการตัดสินให้ผ่านจะต้องผ่านเกณฑ์การประเมินทั้ง 2 ด้าน

2.2.4 ประเมินและตัดสินกิจกรรมการผ่านช่วงชั้นตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด (ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้อนุมัติผลการประเมินและตัดสินการปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน)

2.3 การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์

2.3.1 ร่วมเป็นคณะกรรมการพัฒนาและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษาจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2.3.2 กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษา

2.3.3 กำหนดแนวการดำเนินการเป็นรายคุณธรรม โดยประเมินทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

2.3.4 ดำเนินการประเมินและสรุปผลเป็นรายปี

2.3.5 การประเมินให้ผู้เรียนทราบและปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง

2.3.6 ประเมินผ่านช่วงชั้นตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด

2.4 การประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์ และเขียน

2.4.1 ร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการกำหนดมาตรฐานเกณฑ์แนวทางการประเมินและการส่งเสริมผู้เรียนที่ไม่ผ่านการประเมินผลช่วงชั้น

2.4.2 ประกาศแนวทางและวิธีการประเมิน

2.4.3 แต่งตั้งคณะกรรมการประเมิน

2.4.4 ดำเนินการประเมินปลายปีและประเมินผ่านช่วงชั้น

2.4.5 ผู้บริหารอนุมัติผลการประเมิน

2.5 การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระดับชาติ

2.5.1 เตรียมตัวผู้เรียนให้มีความพร้อมที่จะรับการประเมิน

2.5.2 เตรียมตัวบุคลากร สถานที่ และอำนวยความสะดวกในการรับการประเมิน

2.5.3 สร้างความตระหนัก ความเข้าใจ และความสำคัญแก่ครูและผู้เรียน

2.5.4 นำผลการประเมินมาพัฒนา ปรับปรุงคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

3. การพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผล

3.1 เข้ารับการอบรมพัฒนาการจัดสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผล เพื่อให้ครูมีความรู้ความเข้าใจ

3.2 จัดสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลให้สอดคล้องกับผลการเรียนที่คาดหวัง (มาตรฐานชั้นปี) สารการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และสภาพผู้เรียน

3.3 นำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการสร้างเครื่องมือ และใช้เป็นเครื่องมือวัดผล และประเมินผล

3.4 พัฒนา ปรับปรุงให้มีคุณภาพและมาตรฐาน

4. การเทียบโอนผลการเรียน

4.1 ประสานการจัดการวัดผลประเมินผลระดับสถานศึกษา

4.1.1 แต่งตั้งคณะกรรมการเทียบโอนผลการเรียน จัดทำมาตรฐาน กรอบและเกณฑ์การประเมิน เพื่อการเทียบโอนผลการเรียนของสถานศึกษา

4.1.2 จัดทำแผนการวัดผลและประเมินผล สร้างเครื่องมือแบบฟอร์มต่าง ๆ ในการดำเนินการเทียบโอน

4.1.3 จัดและดำเนินการให้เป็นไปตามมาตรฐาน

4.1.4 ประกาศผลการเทียบโอนผลการเรียน

4.2 เทียบโอนผลการเรียนจากการย้ายที่เรียนจากสถานประกอบการ จากพื้นฐานการประกอบอาชีพ

4.2.1 พิจารณาหลักฐานการศึกษาแสดงถึงความรู้ความสามารถของผู้เรียน

4.2.2 พิจารณาจากความรู้และประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติงานจริง โดยการทดสอบ

4.2.3 จัดทำทะเบียนขอเทียบโอน ระเบียบผลการเรียน และออกหลักฐานการเรียน/การเทียบโอน

5. การตัดสินและอนุมัติผลการเรียนผ่านช่วงชั้น

5.1 นายทะเบียนของสถานศึกษาตรวจสอบข้อมูลผลการเรียนของผู้เรียนที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์การจบช่วงชั้นของสถานศึกษา

5.2 จัดทำบัญชีรายชื่อผู้เรียนที่จบช่วงชั้นพร้อมตรวจทานความถูกต้องไม่ให้มีข้อผิดพลาดใด ๆ ทั้งสิ้น

5.3 เสนอคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการ เพื่อให้เห็นชอบ

5.4 ผู้บริหารสถานศึกษาออกคำสั่งแต่งตั้งผู้จัดทำเอกสารรายงานผู้สำเร็จการศึกษา (ปพ.3) ประกอบด้วย ผู้เขียน ผู้ทวน ผู้ตรวจ และมีนายทะเบียนเป็นหัวหน้า

5.5 ผู้บริหารอนุมัติผลการเรียน โดยลงนามในเอกสารรายงานผู้สำเร็จการศึกษา

5.6 จัดส่งเอกสารให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การดี อนันต์นารี (2555 : 283) ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน ไว้ดังนี้ 1) กำหนดระเบียบและแนวปฏิบัติที่ข้องเกี่ยวกับการวัดผล ประเมินผลของโรงเรียน 2) ส่งเสริมให้ผู้สอนจัดทำแผนการวัดผล และประเมินผลแต่ละรายวิชา ให้ สอดคล้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ และมาตรฐานการศึกษา 3) ส่งเสริมให้ผู้สอนดำเนินการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน โดย เน้นการประเมินตามสภาพจริง จากผลงาน กระบวนการ และการปฏิบัติ 4) จัดให้มีการเทียบโอน ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ และผลการเรียนจากสถานศึกษาอื่นสถานประกอบการ และอื่น ๆ ตามแนวทาง ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด และ 5) พัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้ได้มาตรฐาน

ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 165-169) กล่าวว่า การบริหารการวัดและประเมินผล ในการจัดการเรียนการสอนมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ จุดมุ่งหมายของการเรียน การจัด กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและการประเมินผล ซึ่งเป็นกิจกรรมที่วัดเพื่อจะได้ทราบผล ว่า การเรียนการสอนนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ การวัดและการประเมินผลจึงเป็นงาน สำคัญของสถานศึกษา ซึ่งสถานศึกษาหลายแห่งต่างได้ตั้งกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผล ของตนในสถานศึกษาที่เด่นทางด้านวิชาการ มักจะมีการตั้งเกณฑ์วัดและประเมินผลที่เข้มงวด และมีเกณฑ์สูง เมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างสถานศึกษาจึงมีความแตกต่างกัน

ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับการวัดและประเมินผล ในการวัดและประเมินผล มีคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องหลายคำ ดังนี้

1. การสอบ (Test) หมายถึง การใช้เครื่องมือชนิดต่าง ๆ ในการทดสอบ หรือหมายถึง กระบวนการอันมีระบบที่ใช้ในการวัดเปรียบเทียบพฤติกรรมของบุคคลตั้งแต่ 2 คนหรือมากกว่า ขึ้นไป เช่น การวัดเปรียบเทียบความสามารถ สัมฤทธิ์ผล ความสนใจ เป็นต้น คำอื่น ๆ ที่ใช้ในการ สอบ ได้แก่ ก. ควิซ (Quiz) เป็นการสอบสั้น ๆ ไม่เป็นพิธีการ ข. การสอบ (Testing) เป็นการสอบที่ ยาวกว่าควิซใช้เวลานานกว่า และมีการเตรียมชุดคำถามไว้เป็นอย่างดี ค. สอบไล่ (Examination) ใช้กับกระบวนการสอบที่ใช้ความเข้าใจและความยุ่งยากซับซ้อน เช่น การสอบถามความสามารถ หรือสัมฤทธิ์ผลในสาขาวิชาต่าง ๆ

2. การวัด (Measurement) เป็นกระบวนการที่กำหนดจำนวนตัวเลขให้กับวัตถุสิ่งของนั้น หรือบุคคลตามความมุ่งหมายและเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่จะวัด เช่น การวัดความสามารถทางสมองด้านต่าง ๆ การวัดคุณสมบัติทางกายภาพ เช่น น้ำหนัก ขนาดของวัตถุ ผลที่ได้จากการวัดจะเป็นจำนวนตัวเลข เช่น ค.ช. ไก่ ได้คะแนนวิชาคณิตศาสตร์ 65 คะแนน เป็นการวัดในเชิงปริมาณ (Quantitative)

3. การประเมินผล (Evaluation) เป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าความจริง และการกระทำ บางที่ขึ้นอยู่กับวิธีวัดเพียงอย่างเดียว เช่น คะแนนสอบ แต่โดยทั่วไปจะเป็นการรวมการวัดหลาย ๆ ทาง โดยอาศัยข้อมูลหรือรายละเอียดจากการสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบประกอบการพิจารณา การประเมินผลแต่ละครั้ง จะประกอบด้วย

- ก. ผลการวัดที่ได้จากการกระบวนการต่าง ๆ เช่น จากการสังเกต การตรวจผลงาน การสัมภาษณ์ หรือการทดสอบ
- ข. เกณฑ์การพิจารณา เพื่อจะใช้เป็นแนวทางหรือหลักในการพิจารณาว่า เก่ง-อ่อน พอใจ-ไม่พอใจ ผ่าน-ไม่ผ่าน โดยนำผลที่วัดได้มาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้
- ค. การตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลของการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวัดและประเมินผลเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการเรียนการสอน มีประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ 1) เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของครูอาจารย์ ทำให้ครูอาจารย์ ทราบว่าผลการสอนของตนเป็นอย่างไรและจะได้แก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น 2) เพื่อปรับปรุงการเรียน ของนักเรียน นักเรียนจะได้ทราบว่าตนมีความรู้ความเข้าใจในบทเรียนหรือไม่เพียงใด ซึ่งจะเป็น แนวทางในการปรับปรุงตนเอง 3) เพื่อปรับปรุงระบบการบริหารงานในสถานศึกษา ทำให้ทราบ สภาพที่แท้จริงของหลักสูตร โครงการสอน บันทึกการสอนที่นำมาสู่การปฏิบัติว่าประสบปัญหา ใด ๆ ไร จะได้แก้ไขปรับปรุงอย่างไร 4) เพื่อเป็นข้อมูลทางการศึกษาทั่วไป เช่น ผลการศึกษาสำเร็จ ตามหลักสูตรเป็นแนวทางในการทำงานและศึกษาต่อ 5) เป็นหลักฐานการศึกษาของสถานศึกษาใน ด้านการรับนักเรียน ผลการเรียนและการสำเร็จตามหลักสูตร และ 6) เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ สถานศึกษาในด้านผลการเรียน และการสำเร็จการเรียนของนักเรียนนักศึกษา

หน้าที่ของผู้บริหารสถานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการวัดและประเมินผล ผู้บริหาร มีหน้าที่ และความรับผิดชอบในด้านการวัดและการประเมินผลดังนี้

1. กำหนดนโยบายทั่วไปเกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลในเรื่อง

- ก. ประเภทของข้อสอบที่ใช้วัดผล
- ข. ระยะเวลาที่ใช้ในการสอบ จำนวนครั้งที่สอบและการเก็บคะแนนสอบแต่ละครั้ง
- ค. มาตรฐานในการสอบวัดผล
- ง. การเตรียมแบบฟอร์มสำหรับรายงานผลการสอบแก่ผู้ปกครอง

2. จัดหาวัสดุอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการสอบ เช่น เครื่องพิมพ์ เครื่องโร เนียว ตลอดจนเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก

3. พยายามส่งเสริมครูให้มีความรู้ทางการวัดและประเมินผล โดยการจัดการฝึกอบรม การประชุมปฏิบัติการ ในด้านเทคนิคการออกข้อสอบ การให้คะแนน การประเมินผลข้อสอบ ตลอดจนการรายงานผลการสอบ

4. การจัดการสอบ ห้องสอบ และระเบียบในการสอบและการคุมสอบ

5. ควรมีการประเมินผลการสอน หากมีข้อบกพร่องจะได้หาทางแก้ไขต่อไป หรือเสนอ แนวทางในการปรับใช้ครั้งต่อไป

หน้าที่และความรับผิดชอบของหัวหน้างานวัดและประเมินผล มีดังนี้ 1) จัดหาแบบพิมพ์ ที่เกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการเรียน 2) จัดทำเอกสาร จัดหาข่าวสารที่เป็นความรู้เกี่ยวกับการวัดผลและประเมินผลการเรียน เพื่อเผยแพร่ให้ครูได้ทราบทั่วกัน 3) ศึกษาระเบียบ คำถาม ความเคลื่อนไหว ความก้าวหน้าทางวิชาการเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการเรียนอยู่เสมอ 4) ดูแลให้ครูปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผลให้ถูกต้อง 5) พิจารณาคัดสินปัญหาเกี่ยวกับการโอนผลการเรียน การวัดและประเมินผลการเรียน 6) ส่งเสริมให้ครูอาจารย์ที่ผ่านการอบรม หรือศึกษาทางการวัดผลและประเมินผลการเรียน ได้มีบทบาทในการพัฒนาการวัดผลและประเมินผลการเรียน 7) ตรวจสอบการให้ระดับคะแนนของครู ก่อนที่จะส่งไปยังผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อนุมัติผลการสอบ 8) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อทดสอบและจัดทำข้อสอบมาตรฐาน 9) เก็บรักษาเอกสารและหลักฐานการประเมินผลการเรียนและเอกสารอื่น ตามความจำเป็นที่ต้องใช้เกี่ยวกับงานวัดและประเมินผลการเรียน 10) ดำเนินการเกี่ยวกับการทำลายเอกสาร การวัดและประเมินผลที่หมดความจำเป็นแล้ว 11) ดูแล บำรุงรักษา และรับผิดชอบทรัพย์สินของสถานศึกษาที่ได้รับมอบหมาย และ 12) เสนอโครงการและรายงานตามลำดับขั้น

สรุปได้ว่า งานวัด ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน หมายถึง การที่สถานศึกษามีการกำหนดระเบียบ หลักเกณฑ์ และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลของสถานศึกษา ส่งเสริมให้ครูพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลให้ได้มาตรฐานอย่างสม่ำเสมอ โดยให้สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้ สารการเรียนรู้ และมาตรฐานการศึกษา มีการดำเนินการเกี่ยวกับการวัดและประเมินผลการจัดการเรียนการสอน โดยเน้นผลการประเมินตามสภาพจริง จากกระบวนการลงมือปฏิบัติและผลงานเชิงประจักษ์ มีการนำผลที่ได้จากการวัดและประเมินผลมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาผู้เรียน จัดให้มีการเทียบโอนทักษะความรู้ และผลการเรียนจากสถานศึกษาอื่นตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด

2. งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่ผู้บริหารต้องส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้ผู้สอนดำเนินการ ตามกระบวนการ เพื่อให้หลักสูตรมีความทันสมัย สอดคล้องกับสภาพบริบท

และความต้องการของผู้เรียนในแต่ละโรงเรียน และเพื่อให้เกิดการนำไปใช้จริง ซึ่งจะเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561 : 23) กล่าวถึง การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พ.ศ. 2546 และกรอบสาระการเรียนรู้ที่พัฒนาโดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
2. ศึกษาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและภูมิภาค ตลอดจนข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการของสังคม ชุมชน และท้องถิ่น
3. วิเคราะห์สภาพแวดล้อมและประเมินสถานภาพสถานศึกษา เพื่อร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ภารกิจเป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย รวมทั้งคณะกรรมการสถานศึกษา
4. ศึกษามาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นของกลุ่มสาระหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 หรือมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสาระตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน
5. จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการและกรอบสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ปฏิบัติงานตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
6. ขอความเห็นชอบใช้หลักสูตรสถานศึกษาจากคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
7. การบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษาตามแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544
 - 7.1 การจัดสาระการเรียนรู้
 - 7.2 การกำหนดค่าน้ำหนักและเวลาเรียนช่วงชั้นที่ 1-3
 - 7.3 การกำหนดครุห์วิชา
 - 7.4 การกำหนดระดับผลการเรียน

8. การบูรณาการภายในและระหว่างสาระการเรียนรู้/การบูรณาการเฉพาะเรื่องตามลักษณะสาระการเรียนรู้/การบูรณาการที่สอดคล้องกับวิถีของผู้เรียน

9. ประเมินผลการใช้หลักสูตรและปรับปรุงหลักสูตรให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

จารุณี แก้วเอียน (2557 : 14-15) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของสถานศึกษาไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. จัดทำหลักสูตรสถานศึกษาเป็นของตนเอง โดย

1.1 จัดให้มีการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้เอง ให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทางด้าน เศรษฐกิจและสังคมและเป็นต้นแบบให้กับโรงเรียนอื่น

1.2 จัดทำหลักสูตรที่มุ่งเน้นพัฒนานักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ และคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข

1.3 เพิ่มเติมเนื้อหาสาระของรายวิชาที่สอดคล้องกับความต้องการ สภาพปัญหาของ ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน สังคม และโลก

1.4 เพิ่มเติมเนื้อหาสาระของรายวิชาให้ลึกซึ้งมากขึ้น สำหรับกลุ่มเป้าหมายได้แก่ การศึกษาด้านดนตรี นาฏศิลป์ กีฬา ศาสนา อาชีวศึกษา การศึกษาที่ส่งเสริมความเป็นเลิศ ผู้ปกครอง พิการ และการศึกษาทางเลือก

1.5 จัดให้มีวิชาต่าง ๆ ครอบคลุมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ของกระทรวงศึกษาธิการ

2. สถานศึกษาสามารถจัดทำหลักสูตร การจัดการกระบวนการเรียนรู้ การสอนและอื่น ๆ ให้เหมาะสมกับความสามารถของนักเรียนตามกลุ่มเป้าหมายพิเศษ

3. คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้ความเห็นชอบหลักสูตรสถานศึกษา

4. นิเทศ ติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษา และรายงานผลให้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารับทราบ

ภารดี อนันต์นาวี (2555 : 282) ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษา ไว้ดังนี้ 1) ศึกษาวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 สาระแกนกลางของกระทรวงศึกษาธิการ ข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการ ของสังคม ชุมชน และท้องถิ่น 2) วิเคราะห์สภาพแวดล้อม และประเมินสถานภาพสถานศึกษาเพื่อ กำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย รวมทั้ง คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) จัดทำโครงสร้างหลักสูตรและสาระต่าง ๆ ที่กำหนดให้มี ในหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ โดย พยายามบูรณาการเนื้อหาสาระทั้งในกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันและระหว่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ตามความเหมาะสม 4) นำหลักสูตรไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน และบริหารจัดการใช้ หลักสูตรให้เหมาะสม 5) นิเทศการใช้หลักสูตร 6) ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร และ 7) ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรตามความเหมาะสม

ปรีชาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 23-25) ได้กล่าวไว้ถึง การพัฒนาหลักสูตรว่าเป็น องค์ประกอบหลักของการเรียนการสอนในสถานศึกษา จะประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) ผู้เรียน หมายถึง นักเรียนนักศึกษาในสถานศึกษา 2) ผู้สอน หมายถึง ครูอาจารย์ที่ทำการสอนรับผิดชอบ งานเกี่ยวกับงานด้านการสอนรวมทั้งการถ่ายทอดความรู้และชี้แนะแนวทางในการแสวงหาความรู้ และ 3) บทเรียน หมายถึง การสอนจะสอนอะไร สอนอย่างไร โรงเรียนจึงต้องมีหลักสูตรกำกับไว้ ในการเรียนการสอน งานด้านหลักสูตรและการสอน นับว่าเป็นความสำคัญที่ทำให้การศึกษาดำเนิน ไปสู่จุดหมาย

ความสำคัญของหลักสูตรและการสอน

หลักสูตรเป็นหลักและหัวใจของการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย ของการศึกษา ความเข้าใจในเรื่องของหลักสูตรและการเรียนการสอน จะทำให้การจัดการศึกษา ดำเนินไปด้วยดีทั้งแก่ตัวผู้เรียนเองและช่วยให้ครูได้มีทิศทางและสิ่งกำหนดในการสอน ดังนี้ 1) งานด้านหลักสูตรและการสอน ทำให้การศึกษาดำเนินสู่เป้าหมายที่วางไว้ 2) งานด้านหลักสูตร ทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลตามเป้าหมาย และ 3) หลักสูตร เปรียบเหมือน แบบแปลน การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตรบอกไว้ว่า วัตถุประสงค์ที่ต้องการมี อะไรบ้าง จะใช้อะไรเป็นวัสดุและอุปกรณ์ จะสอนอย่างไร จัดเตรียมการสอนอย่างไรบ้าง เพื่อช่วย ในด้านการเรียนการสอน หลักสูตรจึงมีความสำคัญ เป็นแผนยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ ต้องการ เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของครูที่จะจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้มีความรู้ ทักษะ ความประพฤติ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ

หลักสูตรที่ดียังเป็นแนวทางให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตรดังนี้คือ 1) ผู้บริหาร สถานศึกษาจะจัดและบริหารหลักสูตรอย่างไร จึงจะเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จะจัดตั้ง อำนาจความสละควอะไรบ้าง ที่จะทำให้การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ครูผู้สอนและ ผู้เกี่ยวข้องกับหลักสูตร หลักสูตรได้บอกไว้ว่าควรจัดประสบการณ์อะไรจะสอนอย่างไร ทำไมจึง ต้องสอนวิธีนั้น การเรียนจะได้ผลอย่างไร รวมทั้งจะประเมินผลและวัดผล 3) นักเรียน นักเรียนควร เรียนอะไร และคาดหวังผลจากการเรียนมีอะไรบ้าง และ 4) สถานประกอบการและสังคม มีความ ประสงค์ที่จะได้ผู้สำเร็จการศึกษาในคุณลักษณะใด ผลผลิต คือ ผู้สำเร็จการศึกษาควรมีคุณภาพ อย่างไรที่สังคมต้องการ

ความหมายของหลักสูตร คือ การสร้าง การพัฒนา และการวิเคราะห์หลักสูตร ย่อมขึ้นอยู่กับ การให้ความหมายของหลักสูตร ความหมายของหลักสูตรมีตั้งแต่ความหมายที่กว้าง คือ การ จัดการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา ไปจนถึงความหมายที่เจาะเฉพาะวัตถุประสงค์ของ หลักสูตร มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันดังนี้ 1) หลักสูตร คือ มวลประสบการณ์หรือกิจกรรมที่จัด

ขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ด้านการศึกษา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งภายในและภายนอกสังคมให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ 2) หลักสูตร หมายถึง ประมวลเหตุการณ์ทั้งปวงที่ครูผู้สอนให้แก่ผู้เรียน เพื่อพัฒนาความสามารถในการดำรงชีวิต เพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่ดีและมีคุณภาพในอนาคต และ 3) หลักสูตร หมายถึง ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้วางแผนไว้อย่างดี และขึ้นอยู่กับการสอน เพราะประสบการณ์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อม จากความหมายดังกล่าว หลักสูตรจึงมีความหมายเป็น 3 ประการ คือ 1) หลักสูตรเป็นแผนการจัดการเรียนการสอน ที่มุ่งประสงค์จะอบรมฝึกฝนผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ต้องการ 2) หลักสูตรเป็นศาสตร์ที่มีทฤษฎี หลักการ และการนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนตามที่มุ่งหมายไว้ และ 3) หลักสูตรเป็นระบบในการจัดการศึกษาโดยมีปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ ครูผู้สอน นักเรียน วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่ กระบวนการ (Process) ได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ผลผลิต (Output) ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสำเร็จทางการศึกษา เป็นต้น

นอกจากนี้ หลักสูตรยังมีความหมายแตกต่างกันตามผู้ใช้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จะให้ความหมายของหลักสูตรเป็นการจัดประสบการณ์ทั้งมวลในสถานศึกษาให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต ผู้สอนจะให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ได้วางแผนไว้กับการสอนของครู และประสบการณ์จะเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ของนักเรียน และผู้เรียนจะให้ความหมายของหลักสูตรในสิ่งที่ผู้เรียนต้องเรียนรู้ตามที่สถานศึกษากำหนดและตามที่ครูสอน

สรุปได้ว่า งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง การที่สถานศึกษาและครูร่วมกันวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 วิเคราะห์สภาพ ปัญหา และความต้องการ ของชุมชนและท้องถิ่น เพื่อจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและงานวิชาการของสถานศึกษา มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา สนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์หลักสูตรและการใช้หลักสูตรสถานศึกษา ส่งเสริมให้ครูนำหลักสูตรสถานศึกษาไปกำหนดโครงสร้างรายวิชาและออกแบบหน่วยการเรียนรู้ และจัดให้มีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้ทันสมัยอยู่เสมอ

3. งานพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา

งานพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่ผู้บริหารต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สอนใช้สื่อเทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดประสิทธิภาพและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงต่อความต้องการของผู้เรียน สังคม และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี

ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันท์ (2563 : 96) ได้กล่าวถึงการพัฒนาและการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาว่ามี 5 ประการดังนี้ 1) จัดให้มีการร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผนในเรื่องจัดหาและพัฒนาสื่อการเรียนรู้และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของสถานศึกษา 2) พัฒนาศูนย์กลางในสถานศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อ การเรียนรู้ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา พร้อมทั้งให้มีการจัดตั้งชมรมวิชาการ เครือข่ายทางวิชาการ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษา 3) พัฒนาห้องสมุดของสถานศึกษาให้เป็นห้องสมุด IT เพื่อเป็นแหล่งสืบค้น 4) พัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่ให้อรรถประโยชน์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้น และรวบรวมแหล่งสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาที่ส่งเสริมการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และ 5) นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในการจัดหาผลิตใช้และพัฒนาสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561 : 38) กล่าวถึง เกี่ยวกับการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยีทางการศึกษา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) ศึกษา สำรวจ วิเคราะห์สภาพปัญหา การจัดหา การเลือก การใช้ และการประเมินคุณภาพสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เพื่อใช้จัดการเรียนการสอนและการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ สำหรับเด็กปกติและเด็กพิการเรียนร่วม 2) จัดหาสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัยอย่างหลากหลาย เพื่อใช้ในการเรียนการสอนและการพัฒนางานด้านวิชาการ 3) เลือกใช้สื่อและเทคโนโลยีที่ผ่านการประเมินคุณภาพทางวิชาการ จากคณะกรรมการของสถานศึกษา คณะกรรมการของสพท. และหรือกระทรวงศึกษาธิการแล้ว โดยดำเนินการคัดเลือกในรูปของคณะกรรมการและประเมินการใช้สื่ออย่างสม่ำเสมอ 4) ผลิต พัฒนาสื่อ นวัตกรรม การเรียนการสอน รวมทั้งประเมินคุณภาพสื่อฯ เพื่อเลือกใช้ประกอบการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ 5) มีการเผยแพร่สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยี เพื่อการศึกษาที่ครูผลิตและพัฒนาให้เพื่อนครูสถาบันการศึกษา ทั้งภายในและภายนอกเขตพื้นที่การศึกษาได้ใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนและการพัฒนาวิชาชีพครูอย่างมีประสิทธิภาพ 6) ประสานความร่วมมือในการจัดหา พัฒนา และแลกเปลี่ยนการใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยี 7) มีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์สื่อ นวัตกรรม เทคโนโลยี เพื่อการศึกษาในสถานศึกษา และ 8) ประเมินผลการผลิต จัดหา พัฒนา และใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยี เพื่อการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ภารดี อนันต์นาวี (2555 : 283) ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยี ไว้ดังนี้ 1) ศึกษา วิเคราะห์ ความจำเป็นในการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อจัดการเรียนการสอน และการบริหารงานวิชาการ 2) จัดหาสื่อและเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนางานด้านวิชาการ 3) ส่งเสริมให้ครูผลิต พัฒนาสื่อ และ

นวัตกรรมการเรียนการสอน 4) การประเมินผลการพัฒนาการใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา 5) ประสานความร่วมมือเกี่ยวกับการจัดหา ผลิต พัฒนา และ การใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนางานวิชาการกับสถานศึกษา บุคคล หน่วยงาน และสถาบันอื่น

สรุปได้ว่า งานพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา หมายถึง การที่สถานศึกษามีกระบวนการพัฒนานวัตกรรมการบริหารที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ส่งเสริมให้ครูผลิตและพัฒนาสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาตามบริบทและจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ มีการผลิตและพัฒนาสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาที่หลากหลาย ดึงดูดความสนใจ กระตุ้นการเรียนรู้ และเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน สถานศึกษามีการจัดหาสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาให้กับครูอย่างเพียงพอและอำนวยความสะดวกให้สามารถใช้ได้อย่างเหมาะสม มีการส่งเสริมให้ครูร่วมประกวดสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินกิจกรรมพัฒนาสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในสถานศึกษา มีการเผยแพร่สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาให้แก่สถานศึกษาอื่น ตลอดจนชุมชน และสังคมได้ใช้ประโยชน์ และส่งเสริมให้มีวิธีการดูแลรักษาสื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาให้พร้อมใช้งานอยู่ตลอดเวลา

4. งานนิเทศภายในสถานศึกษา

งานนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่ผู้บริหารดำเนินการ เพื่อช่วยเหลือครูเกี่ยวกับการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนของครู เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

แฮร์ริส (1985 : 10) ได้แบ่งลักษณะของงานนิเทศว่ามี 10 ประการ คือ 1) งานนิเทศเกี่ยวกับหลักสูตร เป็นงานที่เกี่ยวกับการออกแบบปรับปรุงพัฒนา เพื่อการเรียนการสอน งานหลักสูตรอาชีวศึกษา ควรได้รับการพิจารณาถึงความต้องการของตลาดแรงงานด้วย ความต้องการของอุตสาหกรรม ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และความต้องการของผู้เรียนประกอบเข้าด้วยกัน 2) การนิเทศเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน ได้แก่ การแปลความหมายของหลักสูตรเป็นพฤติกรรมการเรียนการสอน การจัดดำเนินงานเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ และการแนะนำการใช้หลักสูตรอย่างถูกต้องเหมาะสม 3) งานนิเทศเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับชุมชน เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนให้มีความเข้าใจ รวมทั้งการดำเนินการด้านบริการการศึกษาให้ชุมชน 4) การนิเทศเกี่ยวกับการเลือกสรรบุคลากร เป็นการจัดให้มีคณะบุคคล เพื่อรับผิดชอบในกิจกรรมต่าง ๆ ของการทำกิจกรรมการเรียนการสอน รวมทั้งการคัดเลือก การทดสอบ การพัฒนาบุคลากร และการบรรจุ 5) การนิเทศเกี่ยวกับการจัดทำวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ การจัดซื้อและจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอน 6) งานนิเทศการบริการพิเศษ เป็นการจัดบริการอื่น ๆ เพื่อ

สนับสนุนการสอน รวมทั้งงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักการ นโยบาย แนวปฏิบัติในการทำงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ในสถานศึกษา 7) การปฐมนิเทศ จัดให้มีความรู้เบื้องต้นแก่ครูใหม่ เพื่อให้สามารถเข้าใจและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติงาน 8) การจัดอบรมบุคลากรประจำการ จัดฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรให้มีความก้าวหน้า และก้าวหน้า การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี 9) การนิเทศเกี่ยวกับการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ การจัดให้มีสื่อและวัสดุอุปกรณ์ การจัดการเรียนการสอนให้เพียงพอต่อความต้องการจำเป็นในการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้การสอนเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล 10) งานประเมินผล เป็นการประเมินผล การสอนทั้งก่อน ระหว่าง และหลังเรียน เพื่อนำมาปรับปรุงการสอนให้ดีขึ้น แต่งานนิเทศภายในสถานศึกษา จะมุ่งมั่นในด้านวิชาการในการปรับปรุงการเรียนการสอนเป็นสำคัญ

ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันท์ (2563 : 92) กล่าวถึงการนิเทศการศึกษาว่ามี 3 ประการ ดังนี้ 1) สร้างความตระหนักให้แก่ครูและผู้เกี่ยวข้อง ให้เข้าใจกระบวนการนิเทศภายในว่าเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันที่ใช้เหตุผล การนิเทศเป็นการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการทำงานของแต่ละคนให้มีคุณภาพ เพื่อให้ทุกคนเกิดความเชื่อมั่นว่าปฏิบัติได้ถูกต้อง ก้าวหน้า และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนและตัวผู้สอน 2) จัดการนิเทศภายในสถานศึกษาให้มีคุณภาพต่อเนื่องทั่วถึง เป็นระบบ และกระบวนการ และ 3) จัดระบบนิเทศภายในสถานศึกษาให้เชื่อมโยงกับระบบนิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561 : 32) กล่าวถึง ระบบการนิเทศการศึกษา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษากระบวนการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา
 - 1.1 ร่วมเป็นคณะกรรมการนิเทศภายในสถานศึกษา
 - 1.2 ร่วมวางแผนนิเทศภายในสถานศึกษาโดยใช้กิจกรรมที่หลากหลายและเหมาะสมกับสถานศึกษา
 - 1.3 จัดทำเครื่องมือนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอน
2. ดำเนินการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนตามที่ได้รับมอบหมาย
 - 2.1 สร้างความตระหนักความรู้ความเข้าใจกับผู้เกี่ยวข้อง
 - 2.2 กำหนดปฏิทินการนิเทศ
 - 2.3 ดำเนินการตามแผนนิเทศ
3. ประเมินผลระบบและกระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษา
 - 3.1 ตั้งคณะกรรมการประเมินผลการนิเทศ
 - 3.2 จัดทำเครื่องมือประเมินผลการนิเทศ

3.3 ประเมินผลการนิเทศอย่างต่อเนื่อง

4. ประสานงานกับเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนของสถานศึกษา

4.1 ขอความร่วมมือเป็นวิทยากร พัฒนาผู้นิเทศเกี่ยวกับความรู้และทักษะการนิเทศงานวิชาการ การเรียนการสอน และการสร้างเครื่องมือนิเทศ

4.2 ขอความร่วมมือประเมินระบบและกระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษา

5. แลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์การจัดระบบการนิเทศภายในกับสถานศึกษาอื่นหรือเครือข่ายการนิเทศภายในเขตพื้นที่การศึกษา

5.1 รวบรวมข้อมูลสถานศึกษาที่จัดการนิเทศภายในสถานศึกษาดีเด่น

5.2 ศึกษาดูงานสถานศึกษาที่จัดการนิเทศภายในสถานศึกษาดีเด่น

5.3 พัฒนาระบบการนิเทศภายในสถานศึกษา โดยหัวหน้ากลุ่มสาระและผู้บริหารแบบกัลยาณมิตร หรือระหว่างครูผู้สอน ศึกษาสถานการณ์โลกและสังคมที่เปลี่ยนแปลงเพื่อเชื่อมโยงกับองค์ความรู้และประสบการณ์เดิม

5.4 ปรับปรุง พัฒนาองค์ความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่องจนเกิดผลดีต่อการจัดประสบการณ์

5.5 แลกเปลี่ยนประสบการณ์เรียนรู้ระหว่างครู กลุ่มสาระ สถานศึกษาหรือสถาบันอื่น ๆ

การดี อนันต์นาวี (2555 : 284) ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการนิเทศการศึกษาไว้ดังนี้ 1) ดำเนินการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนในรูปแบบหลากหลายและเหมาะสมกับสถานศึกษา 2) ประเมินผลการจัดระบบและกระบวนการนิเทศการศึกษาในสถานศึกษา 3) จัดระบบการนิเทศงานวิชาการและการเรียนการสอนภายในสถานศึกษา 4) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์การจัดระบบนิเทศการศึกษาในสถานศึกษากับสถานศึกษาอื่นหรือเครือข่ายการนิเทศการศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา และ 5) ติดตาม ประสานงานกับเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการนิเทศงานวิชาการ และการเรียนการสอนของสถานศึกษา

ปรียาภรณ์ วงศ์อนุตรโรจน์ (2553 : 226-227) ได้กล่าวถึงความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษาและหลักการนิเทศภายในสถานศึกษา ไว้ดังนี้ 1) เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา 2) เพื่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลยิ่งขึ้น 3) เพื่อสำรวจ วิเคราะห์ วิจัย และประเมินผลเพื่อปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา 4) เพื่อพัฒนาสื่อการจัดการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐานและเอกสารทางวิชาการให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของสถานศึกษาและครูอาจารย์ และ 5) เพื่อพัฒนา

บุคลากรโดยเฉพาะครูอาจารย์ให้มีประสบการณ์ ความรู้ ทักษะที่จำเป็นเพื่อนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนซึ่งสามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้

หลักการนิเทศภายในสถานศึกษา

เป็นแนวปฏิบัติที่ผู้นิเทศต้องนำไปปฏิบัติขณะทำการนิเทศภายในสถานศึกษา โดยเฉพาะทางด้านวิชาการจะบรรลุผลตามความมุ่งหมายที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้ดำเนินงานต้องมีหลักยึดในการทำงาน มีดังนี้ 1) การนิเทศเป็นการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน โดยให้ครูอาจารย์ได้เรียนรู้ว่าปัญหาของตนเองเป็นอย่างไร จะหาวิธีแก้ไขปัญหานั้นได้อย่างไร 2) การนิเทศเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมในการทำงานให้ดีขึ้น สร้างความเข้าใจระหว่างกัน สร้างมนุษยสัมพันธ์มีวิธีการทำงานที่ดี และความสามารถที่จะอยู่ร่วมกันได้ 3) การนิเทศเป็นงานสร้างสรรค์ เป็นการแสวงหาความสามารถพิเศษของแต่ละบุคคล ให้แต่ละบุคคลได้แสดงออก และพัฒนาความสามารถเหล่านั้นได้อย่างเต็มที่ 4) การนิเทศควรมีการบริหารงานเป็นระบบและมีการวางแผนการดำเนินงานเป็นโครงการ 5) การนิเทศต้องถือหลักความเป็นประชาธิปไตย เคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นความร่วมมือร่วมใจกันในการดำเนินงาน และใช้ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน เพื่อให้งานนั้นไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ 6) การนิเทศเป็นการสร้างความผูกพันและความมั่นคงต่องานอาชีพ รวมทั้งความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเอง เกิดความพึงพอใจในการทำงาน และ 7) การนิเทศเป็นการพัฒนาและส่งเสริมวิชาชีพครู ให้มีความรู้สีกภาคภูมิใจ ครูเป็นอาชีพที่ต้องใช้วิชาความรู้ ความสามารถ และสามารถที่จะพัฒนาได้

สรุปได้ว่า งานนิเทศภายในสถานศึกษา หมายถึง การที่สถานศึกษาร่วมมือกับครูกำหนดปฏิทินและจัดทำโครงการนิเทศภายในไว้อย่างชัดเจน มีการนิเทศ กำกับ และติดตามการจัดการเรียนการสอนอย่างสร้างสรรค์ เป็นระบบ และต่อเนื่อง ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ และเปิดโอกาสให้ครูได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการนิเทศภายใน ส่งเสริมและสนับสนุนให้ครูได้รับการฝึกอบรม ศึกษาความรู้ในสาระวิชาของตน และศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การจัดการนิเทศภายในสถานศึกษากับสถานศึกษาอื่น

5. งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา เป็นภารกิจสำคัญที่ผู้บริหารส่งเสริมให้ครูผู้สอนทำการวิจัยและนำผลการวิจัยมาปรับปรุงแก้ไขปัญหาของผู้เรียน อันจะนำไปสู่คุณภาพของการจัดการศึกษา

ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันท์ (2563 : 91) กล่าวถึงการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาว่ามี 4 ประการ ดังนี้ 1) กำหนดนโยบายและแนวทางการใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่ง

ของกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทำงานของครู ผู้เรียน และผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษา
 2) พัฒนาคุณภาพการศึกษาด้วยกระบวนการวิจัย 3) พัฒนาครูและผู้เรียนให้มีความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติการเรียนรู้ และ 4) รวบรวมและเผยแพร่ผลการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการเรียนรู้ รวมทั้งสนับสนุนให้ครูนำผลการวิจัยไปใช้ เพื่อพัฒนาพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ของสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2561 : 28) กล่าวถึง การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีขั้นตอนดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาและสร้างความตระหนักเกี่ยวกับการศึกษาวิเคราะห์ วิจัย และการนำผลวิจัยมาใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา 2) ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ 3) ดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ และใช้เป็นแนวทางการแก้ปัญหาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน 4) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลและผลงานวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพนักเรียนในความรับผิดชอบ 5) สร้างเครือข่ายในการศึกษา วิเคราะห์ วิจัยกระบวนการจัดการเรียนรู้ทั้งภายในโรงเรียนระหว่างโรงเรียน เขตพื้นที่การศึกษา และส่วนกลาง และ 6) วิจัย ประเมินผล เพื่อพัฒนานวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษา

การดี อนันต์นาวิ (2555 : 283) ได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ไว้ดังนี้ 1) ศึกษา วิจัย วิเคราะห์ การจัดการ การบริหาร และพัฒนาคุณภาพงานวิชาการในภาพรวมของสถานศึกษา 2) ประสานงานในการวิเคราะห์ ศึกษา วิจัย ตลอดจนการเผยแพร่ผลงานการวิจัยหรือพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน และงานวิชาการกับสถานศึกษา บุคคล ครอบครัว องค์กรหน่วยงาน และสถาบันอื่น และ 3) ส่งเสริมให้ครู ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มสาระการเรียนรู้

สรุปได้ว่า งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา หมายถึง การที่สถานศึกษากำหนดแนวทางการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ส่งเสริมให้ครูศึกษา วิเคราะห์ วิจัย เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการของครูและบุคลากรทางการศึกษา มีการประสานความร่วมมือในการศึกษาวิจัยร่วมกับหน่วยงานภายนอก และนำผลการวิจัยมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา

ลิขสิทธิ์ของบทความวิจัยและวิทยานิพนธ์ บริบทสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด

บริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จัดตั้งขึ้นตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา 2553 เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2553 และมีผลบังคับใช้ ในวันที่ 14

กันยายน 2553 ทำให้โครงสร้างของหน่วยงานในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 183 เขต และเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา 42 เขต สำหรับพื้นที่ในจังหวัดตราด กำหนดให้มีสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราดเพียงแห่งเดียว ประกอบด้วยห้องที่อำเภอเมืองตราด อำเภอเขาสมิง อำเภอแหลมงอบ อำเภอบ่อไร่ อำเภอกลองใหญ่ อำเภอเกาะช้าง และอำเภอเกาะกูด มีข้อมูลโรงเรียนในสังกัด 104 แห่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา 101 คน และครู 1,203 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. 2566 : 9-19) รายละเอียดดังตาราง 2

ตาราง 2 ข้อมูลโรงเรียน ผู้บริหาร และครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ปีการศึกษา 2566

ที่	อำเภอ	จำนวนสถานศึกษาในสังกัด	จำนวนผู้บริหาร	จำนวนครู
1	เมืองตราด	34	31	433
2	คลองใหญ่	11	11	148
3	เขาสมิง	23	23	256
4	บ่อไร่	17	17	171
5	แหลมงอบ	10	10	83
6	เกาะกูด	4	4	36
7	เกาะช้าง	5	5	76
รวม		104	101	1,203

การจัดการศึกษาของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด เป็นหน่วยงานที่อยู่ในกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่ดำเนินการให้เป็นไปตามอำนาจหน้าที่ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ และมีอำนาจหน้าที่ดังนี้ 1) อำนาจหน้าที่ในการบริหารและการจัดการศึกษา และพัฒนาสาระของหลักสูตรการศึกษา ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) อำนาจหน้าที่ในการพัฒนางานด้านวิชาการและจัดให้มีระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาร่วมกับสถานศึกษาอื่น และ 3) รับผิดชอบในการพัฒนาแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาของสถานศึกษาและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ภารกิจหลักของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด มีดังนี้ 1) จัดการศึกษาปฐมวัย โดยมีการจัดการศึกษาก่อนภาคบังคับให้กับเด็กกลุ่มอายุ 4-5 ปี 2) จัดการศึกษาภาคบังคับ เป็นการจัดการศึกษาภาคบังคับ 9 ปี (ป.1 - ม.3) ให้กับเด็กที่มีอายุในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ คือ มีอายุย่างเข้าปีที่ 7 เข้าเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน จนอายุย่างเข้าปีที่ 16 หรือจนจบหลักสูตร และ 3) จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการจัดการศึกษาไม่น้อยกว่า 12 ปี (ป.1 - ม.6) ให้กับเด็กในวัยเรียน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจนจบหลักสูตร โดยมุ่งให้นักเรียนทุกคน ได้รับการพัฒนาให้มี คุณธรรมนำความรู้ ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสามารถ เป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข ตามวิถีความเป็นไทย สัมกับควมไว้วางใจของพ่อ แม่ ผู้ปกครองที่นำลูกหลานมาเข้าเรียน ด้วย กระบวนการทำงานแบบเปิดโอกาส เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในจังหวัด และรายงานผลการดำเนินงานความก้าวหน้าต่อสาธารณชนให้ได้รับทราบอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การบริหารจัดการศึกษาจังหวัดตราด

วิสัยทัศน์ (Vision) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด จัดการศึกษาทุกระดับ ได้มาตรฐานมีคุณภาพอย่างทั่วถึงและส่งเสริมความเป็นเลิศเต็มตามศักยภาพ บริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาล สืบสานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เสริมสร้างโอกาส ความเท่าเทียมเสมอภาค และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เน้นการมีงานทำ นำเทคโนโลยี ต่อยอดนวัตกรรมสู่การเปลี่ยนแปลงในโลกสากล บนพื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นไทย ได้อย่างสมดุล

พันธกิจ (Mission) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด มีดังนี้คือ 1) พัฒนาผู้เรียนระดับปฐมวัยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม มีวินัย และสติปัญญา เป็นคนเก่ง คนดี และมีคุณภาพ มีทักษะพร้อมในศตวรรษที่ 21 เพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลกได้เต็มตามศักยภาพ ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรม ความพอเพียง และความเป็นไทยอย่างสมบูรณ์ 2) ส่งเสริมสนับสนุนการสร้างโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคเท่าเทียมและทั่วถึง เพื่อให้ผู้เรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีมาตรฐานและคุณภาพ ตรงตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เน้นการมีงานทำ ทักษะชีวิต และสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและต่อยอดได้ 3) พัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาทั้งระบบ ให้จัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่ และค้นคว้าหาความรู้ สร้างนวัตกรรม ที่ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ เพื่อการศึกษาที่มีงานทำ มีทักษะชีวิต และส่งเสริมผู้เรียนให้สร้างสรรค์นวัตกรรม พัฒนาต่อยอดได้ และ 4) ส่งเสริมสนับสนุน ให้สถานศึกษามีการบริหารจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณภาพอย่างเป็นระบบ มีหลักประกันคุณภาพและน่าเชื่อถือในสังคมอย่างทั่วถึง และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่สูงขึ้น

เป้าประสงค์ (Goals) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด มีดังนี้

- 1) ผู้เรียนในระดับปฐมวัยมีพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกายอารมณ์ จิตใจ สังคม มีวินัย และสติปัญญา พร้อมเข้ารับการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานตรงตามหลักสูตรปฐมวัย พ.ศ. 2560 มีระเบียบวินัย เข้าใจสังคม และใฝ่รู้ใฝ่เรียน มีทักษะชีวิต เพื่อป้องกันตนเองให้ปลอดภัย
- 2) ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีมาตรฐานตรงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และได้รับการพัฒนาสมรรถนะและทักษะในศตวรรษที่ 21 เข้าสู่การแข่งขันมีงานทำและสร้างสรรค์นวัตกรรมได้
- 3) ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรทางการศึกษาได้รับการส่งเสริมพัฒนาให้จัดการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าทันยุคการเปลี่ยนแปลง อย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพได้มาตรฐาน และมีคุณภาพอย่างทั่วถึง ผลิตรายได้คุณภาพและสมดุล และ
- 4) การจัดการศึกษาเป็นระบบคุณภาพครบวงจร ได้รับความเชื่อถือจากสังคม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและเท่าเทียม

จุดเน้นองค์กรของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ภายภาคเด่น เน้นมาตรฐาน ผสานนโยบาย จุดขายอาชีพ Active Technology มีนวัตกรรม นำวิถีพอเพียง หยุดเสี่ยงโควิด ดำเนินชีวิตแบบ New Normal

ค่านิยมองค์กรของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ยึด รับ ทัก ไหว้

- กลยุทธ์ 4 พ** ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด มีดังนี้ 1) เพิ่มพูนประสบการณ์ให้ผู้เรียนปฐมวัยมีพัฒนาการที่สมบูรณ์ สมวัย และปลอดภัย 2) พุ่งเป้าหมายเกี่ยวกับการเสริมสร้างผู้เรียนให้มีโอกาส สมรรถนะ ทักษะศตวรรษที่ 21 และขีดความสามารถเป็นเลิศก้าวทันการเปลี่ยนแปลง มีงานทำ และสร้างนวัตกรรมได้อย่างทั่วถึง เท่าเทียม และเสมอภาค 3) พัฒนาศักยภาพให้ปฏิรูปการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ เน้นผู้เรียนมีทักษะ สมรรถนะ ก้าวทันโลกยุคใหม่ที่แข่งขันสูง 4) เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษาให้เกิดคุณภาพอย่างเป็นระบบ และ 5) พอเพียงน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและพระบรมราโชวาทรัชกาลที่ 10 สู่การปฏิบัติ

จากการศึกษาบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด พบว่า เป้าหมายที่สำคัญของการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น จะต้องจัดการศึกษาในทุกระดับให้ได้มาตรฐาน มีคุณภาพอย่างทั่วถึง และส่งเสริมความเป็นเลิศเต็มตามศักยภาพ บริหารงานด้วยหลักธรรมาภิบาล สืบสานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเสริมสร้างโอกาส ความเท่าเทียมเสมอภาค และพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เน้นการมีงานทำ นำเทคโนโลยี ต่อยอดนวัตกรรม สู่การเปลี่ยนแปลงในโลกสากล บนพื้นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเป็นไทยได้อย่างสมดุล ทั้งนี้ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ที่เป็นหลักในการบริหารจัดการ ให้เกิดผลสัมฤทธิ์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุ

ดังกล่าว การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอภิปรัชญา 4 ที่ส่งผลต่อคุณภาพงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด เพื่อนำผลการศึกษามาใช้เป็นแนวทาง ให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาตราด ได้มีสารสนเทศเพื่อเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมและ สนับสนุนการพัฒนาตนเอง ให้เป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างและเป็นแนวทางในการบริหารสถานศึกษา ที่มุ่งเน้นให้บุคลากรทุกคนในสถานศึกษาปฏิบัติงานวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพและ ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้หลักอภิปรัชญา 4 ที่ส่งผลต่อคุณภาพงานวิชาการของ สถานศึกษา มีดังนี้

งานวิจัยต่างประเทศ

แมคคาร์ธี (McCathy, 1991 : 705) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับบทบาทการบริหารงานวิชาการ ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาในรัฐนิวเจอร์ซีย์ (New Jersey) จากกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร โรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน หัวหน้าหมวดวิชาและครู ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มครูมีความคิดเห็น ไม่สอดคล้องกับผู้บริหารและผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวิชาการ เกี่ยวกับบทบาทในการปฏิบัติงานวิชาการ เรื่องการสังเกตการสอน การวัดและการประเมินผลการศึกษา การจัดตั้งคณะกรรมการบริหาร ด้านวิชาการและความรับผิดชอบในการตัดสินใจของคณะกรรมการ นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่าง ทั้งหมดมีความเห็นตรงกันว่า ผู้บริหารโรงเรียนควรจะมีบทบาท มีความรับผิดชอบ และบริหารงาน วิชาการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด

เชสเตอร์ (Chester, 1996 : 286 ; อ้างถึงในวิทยา คงสินธุ์, 2556 : 36) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา โดยมี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการบริหารวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาทั่วประเทศ สหรัฐอเมริกา กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้บริหารสถานศึกษาทั่วประเทศของสหรัฐอเมริกา โดยเครื่องมือ วิจัยเป็นแบบสอบถามเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมที่ทำให้การบริหารงานวิชาการ ของผู้บริหารมีประสิทธิภาพสูง เนื่องมาจากการส่งเสริมให้ครูมีความรู้ความสามารถเพิ่มขึ้น ได้แก่ ส่งเสริมให้ครูใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลาย อภิปรายปัญหาให้ปรับปรุงการสอนในที่ประชุม จัดปฐมนิเทศเพื่อช่วยเหลือครูใหม่ หาวิธีวิจารณ์งานของครูโดยไม่ให้เสียกำลังใจ จัดให้มีการอบรม ความรู้เกี่ยวกับวิชาการศึกษาเพิ่มเติมแก่คณะครู เพื่อปรับปรุงเทคนิคการสอน จ่ายเงินค่าเบี้ยเลี้ยง ค่าพาหนะ และค่าที่พักให้แก่ครูที่ไปอบรมทางวิชาการ

โอโดเนลและไวน์ (O'Donnell and white, 2005 : 56-71) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนกับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ผู้วิจัยได้สุ่มโรงเรียนระดับมัธยม โดยให้ครูผู้สอนและผู้บริหารโรงเรียนของแต่ละโรงเรียน ทำแบบสอบถามระดับความเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการทางวิชาการของผู้บริหารฮอลลิงเจอร์ แบบสอบถามมี 50 พฤติกรรม พบว่า ครูรับรู้พฤติกรรมของผู้บริหารโรงเรียน ที่เน้นการพัฒนาบรรยากาศการเรียนรู้ของโรงเรียน เป็นตัวชี้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน ที่นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนในโรงเรียนที่มีฐานะทางสังคมดี ที่เชื่อว่าได้แสดงพฤติกรรมสัมพันธ์กับพันธกิจของโรงเรียน จะเป็นโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์การอ่านสูงกว่า

สมิธ (Smith, 2006 : 139) ได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานวิชาการ ในสหรัฐอเมริกา พบว่าการจะทำให้การบริหารงานวิชาการมีประสิทธิภาพสูง ต้องส่งเสริมให้ครูใช้เทคนิคการสอนหลาย ๆ วิธี ให้คณะครูมีส่วนร่วมในการจัดวางแผนการอบรม จัดโครงการให้ครูได้สับเปลี่ยนกันเรียนชั้นเรียนและสังเกตการณ์สอน การประเมินผลและติดตามผลการปฏิบัติงาน การสาธิตการสอน การนิเทศครูใหม่ วิจารณ์การปฏิบัติงานครู โดยไม่เสียกำลังใจ ให้ครูมีเวลาสอนมากขึ้น ให้ครูมีส่วนร่วมในการเลือกโสตทัศนูปกรณ์ จัดอบรมความรู้เกี่ยวกับวิชาการศึกษาแก่ครู ตลอดจนค่าที่พักและครูที่ไปอบรมทางวิชาการ

โบฟี (Brophy, 2006 : 171) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษาเมืองฮาร์ทฟอด ประเทศสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาที่พบมากที่สุดในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนประถมศึกษา คือ ด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา ทั้งนี้ เพราะครูมีงานในหน้าที่หลายอย่างนอกเหนือจากการสอน มีเวลาที่จะเตรียมทำสื่อน้อย และไม่มีความชำนาญเรื่องจัดหาสื่อจากคอมพิวเตอร์

งานวิจัยในประเทศ

จิราภรณ์ บุตรด้วง (2562 : 12) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริหารงานวิชาการกับคุณภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา 2) ศึกษาคุณภาพการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการบริหารงานวิชาการกับคุณภาพงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 1 โดยภาพรวมมีความเหมาะสมในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าปัจจัยด้านผู้บริหาร

ด้านครูผู้สอน ด้านอาคารสถานที่ ด้านงบประมาณ และด้านชุมชน ทุกด้านมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 2) คุณภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาลังกวดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 โดยภาพรวมมีคุณภาพในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านการวัดผลประเมินผล ด้านการนิเทศติดตามผล ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านหลักสูตร และด้านการวิจัยการเรียนรู้ มีคุณภาพการบริหารอยู่ในระดับมาก 3) ปัจจัยการบริหารงานวิชาการทุกปัจจัยมีความสัมพันธ์กับคุณภาพการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

หัตยา เบี้ยบังเกิด และคณะ (2562 : 917) ได้ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารคุณภาพงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร 2) ศึกษาคุณภาพงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ ครูโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาครโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 2) คุณภาพงานวิชาการของครูในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาครโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 3) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดสมุทรสาคร โดยรวมมีความสัมพันธ์กันในระดับค่อนข้างสูง และมีความสัมพันธ์กันในทางบวก โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สมบัติ เชนบำรุง และคณะ (2563 : 278-279) ได้ศึกษาทักษะผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารคุณภาพงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาทักษะผู้บริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม 2) ศึกษาการบริหารคุณภาพงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารคุณภาพงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดนครปฐมโดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 2) ระดับคุณภาพงานวิชาการของครูของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จังหวัดนครปฐมโดยรวมค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และ3) ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะของผู้บริหารสถานศึกษากับคุณภาพงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดนครปฐมโดยรวมมีความสัมพันธ์กันในระดับค่อนข้างสูง ซึ่งมีความสัมพันธ์กันในทางบวก และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ยุทธนา บัวบาล และคณะ (2564 : 223-224) ได้ศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา 2) เสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานโดยการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.38$, S.D.=.54) ได้แก่ การบริหารหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การพัฒนาบุคลากรทางวิชาการ และการนิเทศภายในสถานศึกษา 2) ข้อเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ดังนี้ 1) ผู้บริหารใช้กฎระเบียบข้อบังคับของการบริหารงานหลักสูตรด้วยความเป็นธรรม โดยคำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพของผู้ได้บังคับบัญชาและผู้รับบริการ (วิมังสา) 2) ผู้บริหารจัดทำแผนการบริหารวิชาการและการจัดการเรียนรู้ไว้อย่างเป็นระบบมีทิศทาง ยุทธศาสตร์ และเป้าหมายที่ชัดเจนอย่างต่อเนื่อง (วิมังสา) 3) ผู้บริหารมีกระบวนการปฏิบัติงานและระบบงานที่เป็นมาตรฐานติดตามประเมินผลและพัฒนาปรับปรุงอย่างเป็นระบบ (วิริยะ) 4) ผู้บริหารจัดทำเอกสารหลักฐานงานวิชาการเพื่อรองรับการประเมินหรือนิเทศการศึกษาเป็นปัจจุบัน โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ (จิตตะ) 5) ผู้บริหารวางแผนในการสร้างหรือผลิตบุคลากรทางวิชาการที่มีคุณภาพ โดยพึงเสียงส่วนรวมเป็นหลักในการคัดเลือกบุคลากรเข้ารับการพัฒนาตนเอง (วิมังสา)

ธัญนันท์ อบอุ่น และคณะ (2564 : 314) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักพุทธธรรมของคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักพุทธธรรมของคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัยพบว่า การบริหารงานวิชาการตามหลักพุทธธรรมของคณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลเป็นการบริหารงานวิชาการสู่ความสำเร็จด้วยการบูรณาการกับหลักพุทธธรรมคือ หลักอิทธิบาท 4 อันเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ทำงานได้อย่างประสบความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ และหลัก

พรหมวิหาร 4 อันเป็นหลักธรรมสำหรับผู้บริหารในการยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้ใต้บังคับบัญชา โดยมีภารกิจการบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาหลักสูตร 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน 4) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 5) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยี 6) การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ 7) การนิเทศการศึกษา 8) การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพ 9) การสร้างเครือข่ายวิชาการกับองค์กรอื่น

พระมหาสุทิวาส์ สุทิวาทุโน และคณะ (2564 : 206-207) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอริยธัมม 4 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดหนองคาย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดหนองคาย 2) เสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอริยธัมม 4 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในจังหวัดหนองคาย การวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในจังหวัดหนองคาย พบว่า โดยภาพรวมและรายด้านมีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีระดับการปฏิบัติสูงสุดคือ ด้านนิเทศภายในสถานศึกษา รองลงมาคือ ด้านการวัดผลและประเมินผล และระดับการปฏิบัติต่ำสุดคือ การบริหารงานหลักสูตร 2) แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอริยธัมม 4 คือ 1) ด้านการบริหารหลักสูตร ควรใส่ใจรักในการดำเนินงานด้านการพัฒนาหลักสูตร วิเคราะห์หลักสูตร ส่งเสริมให้มีความเข้มแข็งทางวิชาการ 2) ด้านการจัดการเรียนรู้ ควรหมั่นวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู และนำผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อมาวิเคราะห์ ปรับปรุงพัฒนาต่อไป 3) ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรเอาใจใส่ในการสร้างสื่อการสอนที่ดึงดูดความสนใจ ทันสมัย ในยุคดิจิทัล 4) ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรวิเคราะห์กระบวนการปฏิบัติงานที่เป็นมาตรฐานติดตาม ประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ 5) ด้านการนิเทศภายในควรหมั่นศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการในการพัฒนาของบุคลากร ติดตามตรวจสอบการประเมินผล เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาครั้งต่อไป

เพ็ญพร ศรีสุนทร และคณะ (2564 : 267-268) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับคุณภาพการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 4 มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง 2) ศึกษาคุณภาพการบริหารงานวิชาการ 3) ศึกษาความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับคุณภาพการบริหารงานวิชาการของการศึกษาสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา นครศรีธรรมราชเขต 4 เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ ผลการศึกษาพบว่า 1) การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง

อยู่ในระดับมากที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการเลือกและเสนอแนวทางเพื่อตัดสินใจ รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานติดตามตรวจสอบและการมีส่วนร่วมรับประโยชน์ และเป็นเจ้าของ นโยบายสาธารณะ มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดตามลำดับ 2) คุณภาพการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายด้านพบว่า ด้านการพัฒนาสื่อแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการนิเทศการศึกษาด้านหลักสูตร ส่วนด้านการวางแผนงานด้านวิชาการ และด้านการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ตามลำดับ 3) ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองกับคุณภาพการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 โดยรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวกอยู่ในระดับต่ำ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าความสัมพันธ์ .078

อาธิชา ศิริอามาตย์ และคณะ (2565 : 197-198) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 6 และเพื่อเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นงานวิจัยแบบผสมวิธี ผลการวิจัย พบว่า 1) การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ภาพรวม พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก จำแนกรายด้าน พบว่า มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน ด้านที่มีการปฏิบัติมากที่สุด คือ ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน รองลงมา คือ ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา และด้านที่มีการปฏิบัติมากลำดับสุดท้ายคือ ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 2) แนวทางการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 พบว่า ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาควรจัดทำและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน สร้างแรงบันดาลใจ ยึดหลักวิธีะจัดทำหลักสูตรร่วมกันสรุปและประเมินผลการใช้หลักสูตร ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ควรส่งเสริมครูจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ส่งเสริมการจัดบรรยากาศในชั้นเรียน สร้างความมั่นใจและเชื่อมั่นในการปฏิบัติงาน ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ควรเสนอแนวทางให้ครูใช้เครื่องมือวัดและวิธีการประเมินผลที่หลากหลาย ประเมินผู้เรียนตามสภาพจริงครอบคลุมตามตัวชี้วัดและมาตรฐานการเรียนรู้ สนับสนุนให้ครูนำผลการวัดและประเมินผลมาใช้ในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ด้วยความเอาใจใส่ และด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนควรสนับสนุนการพัฒนางานวิจัยเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาแก้ไขปัญหาการจัดการเรียนการสอน สร้างความมั่นใจ สร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาผลงานวิจัย ส่งเสริมให้ครูศึกษางานวิจัย นำผลการวิจัยมาแก้ปัญหาและพัฒนาการเรียนการสอน ติดตาม และประเมินผลการนำผลการวิจัยไปใช้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ

พระอุทัย จารูมโ (แก่นจำปา) และคณะ (2566 : 42) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาสมรรถนะการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลพลับพลาไชย อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.93$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านวิม้งสา ($\bar{X}=4.03$) ด้านจิตตะ ($\bar{X}=3.96$) ด้านวิริยะ ($\bar{X}=3.90$) และด้านฉันทะ ($\bar{X}=3.83$) ตามลำดับ 2) การพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรโดยรวมมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=3.97$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านสมรรถนะในการบริหารตนเอง ($\bar{X}=4.10$) ด้านสมรรถนะในการตระหนักรับรู้เรื่องโลกาภิวัตน์ ($\bar{X}=4.01$) ด้านสมรรถนะในการสื่อสาร ($\bar{X}=4.00$) ด้านสมรรถนะในการปฏิบัติเชิงกลยุทธ์ ($\bar{X}=3.95$) ด้านสมรรถนะในการทำงานเป็นทีม ($\bar{X}=3.94$) ด้านสมรรถนะในการวางแผนและการบริหารจัดการ ($\bar{X}=3.82$) ตามลำดับ 3) การบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรโดยรวมอยู่ในระดับต่ำ ($r = 0.219$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 4) แนวทางการพัฒนาสมรรถนะการบริหารงานตามหลักอิทธิบาท 4 ขององค์การบริหารส่วนตำบลพลับพลาไชยคือ 4.1) ด้านฉันทะ (การวางแผน) ผู้บังคับบัญชาควรเปิดโอกาสให้บุคลากรมีส่วนร่วมที่จะพัฒนางานและนโยบายขององค์กรด้วยความเต็มใจและพัฒนาบุคลากรด้วยการจัดฝึกอบรมทั้งภายในและภายนอกองค์กรอยู่เสมอ 4.2) ด้านวิริยะ (การปฏิบัติตามแผน) บุคลากรควรพยายามฝึกฝนพัฒนาตนเองให้เกิดความชำนาญในหน้าที่ด้วยการเรียนรู้เพิ่มเติมค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับงานที่ตนเองปฏิบัติอย่างเต็มศักยภาพและมุ่งมั่นที่จะพัฒนาอย่างต่อเนื่อง 4.3) ด้านจิตตะ (การตรวจสอบ) องค์กรควรส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ด้านจิตตะเพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำงานส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเองอยู่เสมอและ 4.4) ด้านวิม้งสา (ปรับปรุงแก้ไข) ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากรด้วยการประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรอย่างเหมาะสมและมีการแก้ไขปัญหการปฏิบัติงานของบุคลากรให้มีการพัฒนาที่ดีขึ้น

ปรีดี พรหมลาภักษ์ และคณะ (2566 : 77-78) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในกลุ่มคุณภาพการศึกษา กลุ่ม-นาแหม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในกลุ่มคุณภาพการศึกษา กลุ่ม-นาแหม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 พบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในกลุ่มคุณภาพการศึกษา กลุ่ม-นาแหม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 โดยภาพรวมรวมอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน สามารถเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านการวัดและประเมินผลการ

เรียนรู้ ด้านการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา ด้านพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษา ด้านการนิเทศการศึกษา และด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ตามลำดับ 2) การบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารสถานศึกษาในกลุ่มคุณภาพการศึกษากกลุ่ม-นาแหม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 1 โดยภาพรวมรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ ด้านการบริหารตามหลักจิตตะ ด้านการบริหารตามหลักวิมังสา ด้านการบริหารตามหลักฉันทะ และด้านการบริหารตามหลักวิริยะ ตามลำดับ

จากการศึกษาค้นคว้างานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ สรุปได้ว่า คุณภาพงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นหัวใจสำคัญของสถานศึกษา ที่ทำให้ได้งานที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และเป็นไปตามมาตรฐาน ซึ่งมีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้สถานศึกษามีความเจริญก้าวหน้า สามารถจำแนกคุณภาพงานวิชาการได้ 5 ด้าน ได้แก่ 1) งานวัด ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน เป็นแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลของสถานศึกษา 2) งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเป็นการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอนให้เหมาะกับการเปลี่ยนแปลงกับสภาพบริบทและความต้องการของผู้เรียน 3) งานพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เป็นวางแผนจัดหา ประสานความร่วมมือในการผลิตสื่อเทคโนโลยี 4) งานนิเทศภายในสถานศึกษา เป็นการพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอน และ 5) งานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา เป็นการแสวงหานวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้ในการแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ อีกทั้งการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักแห่งความสำเร็จของการปฏิบัติงานในองค์กรและสถานศึกษา จนเกิดเป็นวัฒนธรรมองค์กร จึงเป็นแนวทางที่สามารถขับเคลื่อนให้องค์กรหรือสถานศึกษาดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จากเหตุผลข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ที่ส่งผลต่อคุณภาพงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาคุณภาพครู บุคลากรทางการศึกษา สถานศึกษา ให้สามารถดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี